

Diss.
B-2199

Tartu Ülikool
Läänemeresoome keelte õppetool

Valts Ernštreits

Liivi keele sõnavara kogude analüüs
ning
liivi-läti ja läti-liivi sõnaraamat

Magistritöö
Juhendaja Tiit-Rein Viitso

Tartu, 2002

1. Sissejuhatus.

1.1.Eesmärk ja teema vajalikkus	5
1.2.Allikad ja ülesehitus	5
1.3.Liivi keele murded	8
1.4.Liivi kirjakeele perioodid	9
1.5.Liivi sõnavara kogumine ja uurimine	10

2. Liivi keele sõnavaraallikad

2.1.Varasemad liivi keele sõnaloendid

2.1.1. Eberhard Winkler "Salis-Livische Sprachmaterialien"	13
2.1.2. Eberhard Winkler "Ältere livische Sprachmaterialien"	15

2.2.Teaduslikud sõnaraamatud

2.2.1. "Joh. Andreas Sjögren's Livisch-deutsches und deutsch-livisches Wörterbuch"	18
2.2.1.1.Sõnaraamatu koostamisest	18
2.2.1.2.Sõnaraamatust endast	21
2.2.2. Lauri Kettunen "Livisches Wörterbuch"	23
2.2.2.1.Sõnaraamatu koostamisest	26
2.2.2.2.Sõnaraamatust endast	29
2.2.3. Johanna Laakso "Rückläufiges Wörterbuch des Livischen"	31

2.3.Teaduslikud uurimused

2.3.1. Iseseisvad teaduslikud uurimused	32
2.3.1.1.Huno Rätsep "Liivi fraseoloogiat"	32
2.3.1.2.Fanny de Sivers "Die lettischen Präfixe des livischen Verbs"	35
2.3.1.3.Seppo Suhonen "Die jungen lettischen Lehnwörter im livischen"	35
2.3.1.4.Eduard Väari "Algupäraseid tuletussufiksid liivi keeles"	36

2.3.2. Üliõpilaste uurimused	38
2.3.2.1. Martin Ollisaar “Muusikariistu, tantse, mängu ja laste mänguasju väljendav sõnavara liivi keeles”	38
2.3.2.2. Astrid Lindeberg “Toitlustusalast sõnavara liivi keeles”	39
2.3.2.3. Reet Pärtel “Loodusalast sõnavara liivi keeles”	39
2.3.2.4. Inge Turm “Taimenimetusi liivi keeles”	40
2.3.2.5. Eva Tamkõrv “Tarbealast sõnavara liivi keeles”	41
2.3.2.6. Eha Kaal “Ehitusalast sõnavara liivi keeles”	42
2.3.2.7. Anne Laur “Naiste töödega seotud sõnavara liivi keeles”	43
2.4. Käsikirjalised kogud	
2.4.1. Eemil Nestor Setälä kogu	45
2.4.2. Oskar Looritsa sedelkartoteek	46
2.4.2.1. Liivi sõnastik	47
2.4.2.2. Liivi etnograafiline sõnastik	49
2.4.3. Pētõr Dambergi sedelite kogu	50
2.4.3.1. Kogu tekkimisest ja autorist	50
2.4.3.2. Lähemalt sedelite kogust	51
2.5. Praktilised sõnaraamatud ja muud sõnavaraallikad	54
2.5.1. Sõnaloendid	54
2.5.1.1. Pētõr Damberg, Tõnu Karma “Lībiešu tautasdziesmas”	54
2.5.1.2. “Liivi vanasõnad I ja II”	56
2.5.1.3. Kersti Boiko “Līvõ kēļ. Piški optõbrõntõz”	57
2.5.2. Vestmikud	59
2.5.2.1. ČDG “Esperantisto en Latvio ce livoj”	59
2.5.2.2. Valda Šuvcāne, Elfrīda Žagare “Latviešu – lībiešu sarunvārdnīca”	61
2.5.2.3. Valda Šuvcāne, Ieva Ernštreite “Latviešu – lībiešu – angļu sarunvārdnīca”	64
2.5.2.4. Ülle Toode, Triinu Borga “Vāike liivi – eesti – soome vestmik”	64
2.5.3. Liivi keele praktilised sõnaraamatud	65
2.5.3.1. Valt Enštreit “Lībiešu-latviešu valodas vārdnīca”	65

2.5.3.2. Valt Ernštreit “Liivi-eesti, liivi-läti ja liivi-soome sõnaraamat”	69
2.5.3.3. Valt Ernštreit “Līvõkīel-letkīel ja letkīel-līvõkīel sõnārõntõz”	70
3. Kokkuvõte	72
3.1. Sõnavara allikate kokkuvõte	72
3.1.1. Sõnavaraallikate omavahelised seosed	72
3.1.2. Sõnavaraallikate võrdlus Kettuneni sõnaraamatuga	74
3.2. Täielik liivi keele sõnaraamat	76
3.2.1. Põhjendus	76
3.2.2. Vajalikud abivahendid	76
3.2.3. Sõnavaraallikate hinnang TLKS tegemise vaatevinklist	78
3.3. Lõpetuseks	83
4. Lühendid	84
5. Kasutatud kirjandus	85
6. Resümee	89

1. Sissejuhatus

1.1. Eesmärk ja teema vajalikkus

Üldiselt on teada, et olulisimaks liivi keele sõnavara alaseks teoseks peetakse 1938. aastal ilmunud Lauri Kettuneni liivi keele sõnaraamatut (Kettunen 1938). Paraku on selle kasutusvõimalused aga praktilise kasutaja seisukohast piiratud. Praktiliseks keeleõppeks, liivi keelde tõlkimiseks jms on seda sõnaraamatut raske kasutada eelkõige selles kasutatud foneetilise transkriptsiooni ja saksa keele tõttu. Olemasolevad kirjakeelsed sõnavaraallikad, mis muidu ülalkirjeldatud eesmärkideks sobiksid, ei ole siiski piisavad, seepärast on vajadus uute sõnavaraallikate järele endiselt aktuaalne.

Paraku pole hetkel olemas ühtegi kõiki liivi sõnavara allikaid hõlmavat teost, mille kaudu võiks saada informatsiooni olemasolevatest sõnavara allikate, nende olemuse, asukoha jms kohta. Seda lünka üritab täita käesolev töö.

Töö eesmärk on vaadelda ja hinnata kõiki olemasolevaid liivi keele sõnavara allikaid, nende häid ja halbu külgi, kasutusvõimalusi ning nende poolt pakutavaid võimalusi uute liivi keele sõnaraamatute koostamiseks.

Töö teiseks osaks on 1999. aastal Riias ilmunud liivi-läti sõnaraamat (Līvõkīel-letkīel ja letkīel-līvõkīel sõnārõntõz / Lībiešu-latviešu, latviešu-lībiešu vārdnīca - Ernštreit 1999b). Selle sõnaraamatu koostamisel olid põhilisteks eesmärkideks tagada sõnaraamatu vastavus tänapäeva kirjakeele ortograafiale, mis võimaldaks kasutada seda ka õigekeelsussõnaraamatuna, ning varustada märksõnad täiendavate muutevormidega, mis lihtsustaks sõnaraamatut kasutamist õppe-eesmärgil.

1.2. Allikad ja ülesehitus

Töös on vaadeldakse ühtekokku 31 liivi sõnavara allikat: 7 sõnaraamatut, 3 sõnavarakogu, 5 vestmikku, 3 tekstis esinevate sõnade loendit ja 13 sõnavaraalast uurimust. 16 neist allikatest on trükitud ja 15 käsikirjalisel kujul. Käsikirjalistest

allikatest suurim osa – 12 allikat – asub Eestis, 3 allikat asuvad Lätis ja vaid 1 Soomes (vt Tabel 1).

Täpsustuseks peaks märkima, et siin ei käsitleta kõiki liivi keele sõnavaraga seotud uurimusi. Vaadeldavate allikate valimisel on lähtutud sellest, kuivõrd allikat saab kasutada sõnavara hankimiseks. Sel põhjusel on täiesti kõrvale jäetud näiteks üksikute liivi keele sõnade etümoloogiaga seotud uurimused, onomastikaga seotud artiklid jms.

Samas võin täie veendumusega väita, et töös on vaadeldud kõiki arvestatavaid ja avalikke liivi keele sõnaraamatuid, sõnastikke, sõnavarakogusid ja sõnavara alal tehtud uurimusi, kuivõrd need pakuvad huvi sõnavara ja sõnade tähenduste hankimise allikana. Erandiks võivad olla vaid sellised kogud ja uurimused, mille olemasolust on teadlikud vaid nende omanikud või viimaste lähedased.

Vaadeldavad teosed ei ole käesolevas töös esitatud kronoloogilises järjestuses, kuna see raskendaks ülevaate saamist liikide ja funktsioonide lõikes. Kuna pean eelnimetatud faktorit kõige olulisemaks, on sõnaraamatud ja teised sõnavaraallikad järjestatud nende funktsioonide järgi. Iga osa sees on kronoloogilise järjestuse põhimõtet üritatud siiski säilitada, välja arvatud juhtudel, kui väga erinevatel aegadel väljaantud allikaid tuleb vaadelda ühtse plokina.

Ainsaks kõrvalepõikeks sellest süsteemist on Eberhard Winkleri uurimused (Winkler 1996 ja Winkler 1999), mis peaksid asuma sõnavarauurimusi käsitlevas peatükis, kuid tänu nende omapärale – vanemate liivi keele materjalide esitamisele – moodustavad nad eraldi peatüki töö algosas.

Kokkuvõttes on tabelitena esitatud ülevaade vaadeldud allikatest. Vaadeldud allikaid on analüüsitud uue liivi keele sõnaraamatu koostamise vaatevinklist ja samas on esitatud hüpoteetilised uue sõnaraamatu koostamise järgud ning selleks tarvitavaid abivahendeid.

	Trükitud	Käskiri	Soomes	Eestis	Lätis	Mujal	Sõnaraamat	Sõnvara kogu	Vestmik	Loend	Sõnvara uurimus
Sjögren 1861b											
Setälä kogu											
Looritsa kogu											
Kettunen 1938											
Ollisaar 1957											
Rätsep 1959											
ČDG 1964											
Lindeberg 1966											
Pärtel 1966											
Kaal 1967											
Tamkõrv 1967											
Turm 1967											
Sievers 1971b											
Suhonen 1973											
Vääri 1974											
Dambergi kogu											
Damberg, Karma 1980											
Mälk 1981b											
Laur 1984											
Laakso 1988											
Šuvcāne 1991											
Šuvcāne 1993											
Ernštreit 1995ab											
Winkler 1996											
Toode, Borga 1996											
Sīle 1997/1998											
Ernštreit 1998a											
Ernštreit 1999a											
Šuvcāne 1999											
Winkler 1999											
Boiko 2000											
Kokku:	16	15	4	14	9	4	7	3	5	3	13
Sõnavaraallikad:			1	12	3						

Tabel 1

Liivi sõnavara allikad, nende staatused ja leiukohad

1.3. Liivi keele murded

Mõningate töös esinevate seikade ja kommentaaride paremaks mõistmiseks tuleb veidi tutvuda taustinformatsiooniga, millest esimeseks on liivi keele murded. Selle põhjuseks on asjaolu, et keeleteadlased käsitlevad liivi keele murdeid ja nende omavahelisi suhteid erinevalt, mistõttu on mõnikord raske saada kirjutatud materjali põhjal täpset ülevaadet materjali olemusest ja päritolust. Paikapidava ja täpse liivi keele murdejaotuse esitlemine on aga siiani jäänud katselisele tasemele, sestap siinkohal annan ülevaate liivi keele murrete üldisest jagunemisest ja käesolevas töös lähtekohana kasutatud mõistetest.

Üldiselt jaguneb fikseeritud liivi keel kaheks murderühmaks – Liivimaa murderühm ja Kuramaa murderühm (Sjögren 1861a: C; Ernštreit 1999b: 131). Liivimaa liivi alalt on üleskirjutusi vähe ning küsimus, kas murderühm jagunes peenemalt, on jäänud ja ka edaspidi jääb lahtiseks. Üks on aga selge – Liivimaa murderühma esindab Salatsi murre, mille materjalid on erinevates väljaannetes ilmunud. Kuid üleskirjutuste vähesuse tõttu jäetakse Salatsi liivi murderühm tihtipeale murrete esitlemisel üldse välja või vaadeldakse seda iseseisva nähtusena (nt. Kettunen 1947: 8,14). Samuti peetakse liivi keelest kõneldes sageli silmas vaid selle Kuramaa murderühma.

Liivi keele Kuramaa murderühm jaguneb omakorda kaheks murdeks – lääne- ja idamurdeks (Sjögren 1861a: C – C IV; Ernštreit 1999b: 132). Just Kuramaa murderühma jagunemine on pikka aega olnud liivi murdejaotuse põhiliseks raskuseks. Tuntuim Kuramaa liivi keele murdejaotus ütleb nimelt, et see jaguneb kolmeks – idaliivi, lääneliivi ja keskliivi murdeks (Kettunen 1947: 8; Damberg 1978: 73; Boiko 1998:9). Professor Tiit-Rein Viitso oma 1999. aastal avaldatud artiklis “Keskliivi” tõestab sellise murdejaotuse põhjendamatust ning selgitab, et Kuramaa murderühma peaks jagama vaid kaheks murdeks – ida- ja läänemurre (Viitso 1999: 168), kus üldtuntud İra ehk keskmurre on vaid läänemurde omapäraseks osaks.

Huvitav, et just sedasama jaotust on 1920. aastal välja pakkunud ka Lauri Kettuneni liivi keele sõnaraamatule aluse pannud Oskar Loorits, kes ütleb: “İiraga lõppes siis lääne-liivi murdeala. Öieti võis eraldada siin isegi kaht alammurret: ühelt poolt Lūž ja

Pizā täiesti ühesuguse keelega, teiselt poolt veidi lahkuminev İra alamurre.” (Loorits 1938: 52).

1.4. Liivi kirjakeele perioodid

Veel üheks oluliseks taustainformatsiooniks on teave liivi kirjakeele arenguperioodidest ja nende iseärasustest. See on küll oluline eeskätt praktiliste sõnavarakogude vaatlemisel, kuid seda teadmata on kohati raskem aru saada kirjakeele arengu ja sõnavarakogude koostamise omavahelistest seostest.

Siinkohal tuleb lisada, et järgnev murdejaotus on üldine ning lähtub funktsionaalsuse põhimõttest. Iga kirjakeele periood jaguneb omakorda väiksemateks alajaotusteks, mida siinkohal välja ei tooda.

Liivi kirjakeele arengu võib jagada neljaks põhiliseks perioodiks (Ernštreit 1999b: 132-138):

1. Eelperiood (1525-1920). Selle perioodiga seonduvad kõige rohkem liivi keele käsikirjalised üleskirjutused, esimene liivi keele sõnaraamat ja esimesed liivikeelsed raamatud, mis, peale 1880. aastal ilmunud liivikeelse Matteuse evangeeliumi, ei leidnud laiemat kasutust liivi keele rääkijate seas.
2. Kirjakeele algusperiood (1920-1930). Sellel perioodil pandi alus tänapäeva liivi kirjakeelele ja selle ortograafiale. Samuti alustati mõningaid keelekorralduslikke ja –uenduslikke töid. Kirjakeele loomisest võtsid otseselt osa hiljem sõnavarakogujatena tuntuks saanud Lauri Kettunen ja Oskar Loorits (Damberg 1995: 7)
3. “Līvli” periood (1931-1972). Ajalehe “Līvli” ilmumisega uuendati liivi keele ortograafiat, samuti nõudis uus olukord tõsisemat tööd sõnavara arendamise ja vormimise kallal (Damberg 1995: 9-12). Sellel perioodil on kirjakeele arengus eriline tähtsus Pētõr Dambergil, kes on ka kolme hilisema liivi keele sõnaraamaatu koostaja.
4. Funktsionaalsuse periood (alates 1972). Perioodi kõige iseloomulikumaks jooneks on liivi kirjakeele ortograafia funktsionaalne muutumine – nimelt kui enne oli ortograafia põhifunktsiooniks anda liivi keele kõnelejatele võimalus väljendada

end kirjas, siis alates aastast 1972 sai ortograafia uueks funktsiooniks anda liivi keelt mittekõnelevale inimesele võimalus liivikeelseid tekste õigesti lugeda.

Liivi kirjakeelest rääkides tuleks ära mainida veel üks huvitav asjaolu, nimelt liivi kirjakeele kasutamine teaduslikes uurimustes. Kuigi tänapäeva liivi kirjakeele loomise algusest on möödunud peaaegu 80 aastat, kasutatakse teaduslikes uurimustes liivi keele näidete toomiseks endiselt foneetilist transkriptsiooni. Kui sellise kirjaviisi kasutamine enne kirjakeele loomist oligi õigustatud, siis tänapäeval tundub see ühelt poolt tarbetu ja teisalt veidi naljakas - oleks ju raske ette kujutada nt eesti keele alaseid uurimusi, mille tekstinäidetes kasutatakse foneetilist transkriptsiooni. Samas on see ka mõnes mõttes arusaadav, sest liivi keelt uurivate lingvistide peamiseks töövahendiks on alati olnud just foneetilist transkriptsiooni kasutav Kettuneni sõnaraamat, enamik näidete esitajaid ei tunne liivi keelt ja mitmed liivi keele tundjad ei ole mõistnud liivi ortograafiat ja selle probleeme. Käesolevas kirjutises on aga foneetilise transkriptsiooni kasutamisest loobutud (vt. ka 2.2.2. Lauri Kettunen "Livisches Wörterbuch").

1.5. Liivi sõnavara kogumine ja uurimine

Liivi sõnavara on erinevaks otstarbeks kogunud paljud teadlased. Suurem osa kogudest on saanud alguse keele õppimise või uurimise käigus, kuid paljud kogud on tekkinud ka seoses konkreetse ülesande täitmisega. Esimest liiki kogudest on ilmekamaid näiteid Oskar Looritsa 1920. aastal alustatud kartoteek (EKMA, vt ka 2.4.2. Oskar Looritsa sedelkartoteek), mida professor Lauri Kettunen kasutas hiljem oma sõnaraamatu (Kettunen 1938) loomiseks. Teist liiki kogude näiteid on aastail 1950-1960 valminud diplomitööd Tartu ülikoolis, milles sageli käsitletakse üht konkreetset sõnavaraplokki (nt. naistetöoga seotud sõnavara, merendussõnavara jms).

Liivi keele uurimine on enamasti pakkunud teadlastele huvi eeskätt teiste keelte uurimise kontekstis. Kui vaadata otseselt liivi keele alal tehtud uurimusi, siis pole neid eriti palju. Sama olukord on märgatav ka sõnavarauurimustes. Mõningal määral on see seletatav väheste liivlaste võimalustega teostada ise liivi keele alaseid uurimistöid (tegelikult võib ainsaks liivlasest liivi keele uurijaks pidada vaid Pётр Dambergi).

Seega tuleb piirduda vaid nn välisteadlaste huviringiga, millesse õnneks on vahetevahel sattunud ka liivi keel.

Liivi sõnavara on teadlasi huvitanud ühelt poolt sõnade etümoloogia allikana, teisalt on see pakkunud huvi oma omapäraste muutustega, mille on tinginud selle suhteline kaugus lähisugulaskeeltest ja asumine teise keelkonna otseses naabruses ja mõjupiirkonnas (Sivers 1971; Suhonen 1973). Siiski on liivi keel liivlaste õnneks suutnud pakkuda piisavalt uurijatele palju huvi ja niivõrd väikese keele kohta võib seda pidada suhteliselt hästi uurituks.

Üldiselt võib liivi sõnavara uurimisel välja tuua mõningaid tähtsamaid tõusuperioode. Esimeseks selliseks perioodiks on ajavahemik 1846-1861, mil valmis esimene liivi keele sõnaraamat (Sjögren 1861b). Sõnaraamatu valmimisega tõusis liivi keel järsult tollal suhteliselt hästi uuritud keelte hulka. Samuti pani see uurimus aluse edaspidistele liivi keele sõnavara uurimustele ning keegi järgnevatest uurijatest ei pidanud enam alustama "tühjalt kohalt". Teine aktiivsuseperiood langeb aastatele 1920-1938, mil valmis Lauri Kettuneni liivi keele sõnaraamat (Kettunen 1938). See sõnaraamat on siiani täiuslikum liivi keele sõnaraamat ning seda on allikana kasutanud peaaegu kõik hilisemad liivi keele uurijad. Edasised sõnavaraga seotud tööd enamasti vaid täiendavad/kasutavad Kettuneni sõnaraamatut.

Aastail 1948-1960 võib samuti näha aktiivsuse tõusu liivi sõnavara kogumisel. Ühelt poolt tehti tollal hulgaliselt liivi sõnavara uurimusi Tartu Ülikoolis (lähemal tutvumisel Tartu Ülikoolis valminud diplomitöödega näib, et sõnavara uurimine kogus sellal erilist populaarsust – sõnavara uuringuid on tehtud peaaegu kõigist väiksematest läänemeresoome keeltest). Teisalt algas tõsisem töö kirjakeelsete sõnaraamatute kallal. Õigupoolest just 1964. aastal valmis esimese kirjakeelse liivi keele sõnaraamatu käsikiri (Čače, Damberg, Grīva 1964).

Viimaseks suuremaks aktiivsuseperioodiks tuleb pidada 90ndaid aastaid, mil aktiivsuse tõus liivi keele sõnavarakogude valmistamise alal oli otseselt seotud vajadusega liivi keele õppevahendite järele. Aastatel 1991 – 1998 on ilmunud tervelt 7 erinevat sõnaloendit (sh sõnaraamatud ja vestmikud), mis küll kõik kasutavad otseselt või kaudselt varasemaid allikaid.

2. Liivi keele sõnavaraallikad

2.1. Varasemad liivi keele sõnavara allikad

Rääkides liivi keele sõnavara uurimustest tuleb nentida, et kuni 1962. aastani valminud liivi keele sõnavara kogud ja loetelud olid enamasti mõeldud teadlastele kasutamiseks. Sama on iseloomulik ka kõigile varasematele liivi sõnavara üleskirjutustele, mis toonased teadlased tegid liivi keele rääkijate taasavastamise käigus tollastes Kuramaa ja Liivimaa kubermangudes.

Enne Sjögreni - Wiedemanni sõnaraamatu (Sjögren 1861b) ilmumist kogutud liivi keele materjale on kahte raamatusse kogunud ja avaldanud saksa keeleteadlane Eberhard Winkler (Winkler 1994, 1999). Tuleb tunnistada, et tema tehtud töö on tähtis mitte ainult sõnavaraallikana, vaid sellel on suur tähtsus ka liivi keele arhiivi loomise seisukohalt, kuna nimetatud raamatutes on avaldatud kõik teadaolevad vastaval ajavahemikul kirjutatud tekstid.

Just viimatimainitul põhjusel arvan, et vanemate allikate eraldi vaatlemine ja analüüsimine ei ole otstarbekas. Oluline on see, et meil on võimalus kasutada neid liivi sõnavara allikana, seda aga lubavad suurepäraselt teha Winkleri raamatud ja neis esinevad sõnade registrid.

Teine asjaolu, mida vanematest liivi keele allikatest rääkimisel arvestada tuleb, on see, et need üleskirjutused on siiski puudulikud ja vigased. Põhjuseks on siin peamiselt tõsiasi, et nende autorid polnud ei liivi soost ega reeglina ka teadlased, samuti puudub meil täielikult võimalus veenduda allikates avaldatud tekstide häälduse või vormide õigsuses.

Vanematel liivi keele allikatel ja sõnaloenditel on seega pigem ajalooline väärtus ning neid saab kasutada peamiselt võrdlusmaterjalidena. Samuti ei suuda nad oluliselt täiendada hilisema aja liivi keele sõnavara. Sellepärast on vanemad liivi keele tekstid ja sõnaloendid magistritöös esitatud vaid Winkleri raamatute kaudu.

2.1.1. Eberhard Winkler “Salis-Livische Sprachmaterialien”

Aastal 1994. aastal ilmunud raamat on unikaalne kahe asja poolest – esiteks on selles avaldatud kõik 19. sajandi teisel poolel hääbunud Salatsi murde materjalid ning teiseks on selles raamatus ainus Salatsi murde sõnaraamat.

Loomulikult pole selle raamatu näol tegemist uudismaterjaliga ning uudismaterjalide kogumine ja esitamine polegi autori võimuses ega ole olnud ka raamatu koostamise eesmärgiks. Samas kergendavad sellesse kogutud tekstid oluliselt teiste uurijate tööd, kuna nad ei pea kulutama oma aega erinevate materjalide otsimisele, sest vajalik materjal on juba kontsentreeritud kujul olemas.

Kuna eelmise sajandi keskel hääbunud Salatsi murde puhul oli kõikide tekstide ja sõnade kogumine mõeldav, on ka loogiline, et Winkler on raamatusse lülitanud Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatus esinevaid Salatsi murde materjale. Seega pole ka raamatus avaldatud Salatsi murde sõnastik midagi muud kui väljavõte Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatust. Samas on siis kokku kogutud kõik Salatsi murde sõnad ning seetõttu on 4770 märksõna sisaldav sõnastik suure praktilise väärtusega (vt ka 2.2.1. “Joh. Andreas Sjögren’s Livisch-deutsches und deutsch-livisches Wörterbuch”).

**Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars
an der Universität München.**

Serie C: Band 21

SALIS - LIVISCHE SPRACHMATERIALIEN

Herausgegeben von

EBERHARD WINKLER

München 1994

2.1.2. “Ältere Livische Sprachmaterialien”

Aastal 1999 ilmunud raamatus “Ältere Livische Sprachmaterialien” on avaldatud kõik liivikeelsed materjalid, mis on kirjutatud või avaldatud enne A.J. Sjögreni esimest ekspeditsiooni liivlaste juurde 1846. aastal. Seegi raamat säästab uurijaid eraldi asuvate materjalide otsimise vaevast.

“Ältere Livische Sprachmaterialien” on jagatud kahte suuremasse ossa – Kuramaa murde vanemad tekstid ja Salatsi murde vanemad tekstid. Salatsi murde tekstide osa dubleerib osaliselt eelmist Winkleri raamatut – Salatsi liivi keelematerjale –, kuid sellesse on kaasatud vaid need Salatsi murde materjalid, mis on kirjutatud aastani 1842. (Winkler 1999: 9), so on välja jäetud Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatus avaldatud Salatsi murde materjal.

Käesoleva töö vaatevinklist on selles raamatus olulisimad mõlema suure peatüki lõpus olevad sõnaloendid. Neisse on liivi – saksa sõnastiku vormis kogutud kõik peatükis avaldatud materjalides esinevad liivikeelsed sõnad.

Kuramaa murde sõnastik sisaldab 670 märksõna all umbes 1380 sõna, mis esinevad erinevates tekstides aastail 1767-1842. Kõik sõnad on järjestatud mitte nende esinemise kujul vaid Kettuneni sõnaraamatus esinevate märksõnade järgi. Kettuneni sõnaraamatust võetud märksõnad on esitatud samal kujul nagu Kettuneni sõnaraamatus, so foneetilises transkriptsioonis. Samuti on kõigil sõnadel näidatud nende algallikates esinevad kujud viitega vastavale allikale ja sõnade tähendused saksa keeles. Mõnedele sõnadele on lisatud nende esinemise vormi kirjeldus ja märkused (Winkler 1999: 82-83).

Salatsi murde sõnastik sisaldab 635 märksõna all umbes 1500 sõna aastail 1655-1839 erinevates tekstides esinevat sõna. Ka siin on kõik sõnad järjestatud mitte nende esinemise kujul vaid Kettuneni sõnaraamatus esinevate märksõnade järgi. Kettuneni sõnaraamatust võetud märksõnad on esitatud samal kujul nagu Kettuneni sõnaraamatus, so foneetilises transkriptsioonis. Kõigil sõnadel on ära näidatud nende algallikates esinevad kujud viitega vastavale allikale, samuti sõnade tähendused saksa

keeles. Mõnele sõnadele on lisatud nende esinemisvormi kirjeldus ja märkused. Erinevuseks Kuramaa murde sõnastikust on siin asjaolu, et kõikidele märksõnadele on näidatud vastava sõna Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatus esinev vorm (Winkler 1999: 184-186).

Raamatul on veel üks hea ja kasulik omadus – selle lõpus on kaks saksa sõnade registrit, milles on viidatud vastete asukohale mõlemas ülalnimetatud sõnastikus.

**Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars
an der Universität München.**

Serie C: Band 22

ÄLTERE LIVISCHE SPRACHMATERIALIEN .

Herausgegeben von

EBERHARD WINKLER

München 1999

2.2. Teaduslikud sõnaraamatud

2.2.1. “Joh. Andreas Sjögren’s Livisch-deutsches und deutsch-livisches Wörterbuch”

Pöördelise tähtsusega liivi keele sõnavara kogumise ajaloos on 1861. aastal ilmunud nn Sjögreni-Wiedemanni sõnaraamat (Sjögren 1861ab). See uurimus, mis tõstis liivi keele tollal hästi uuritud keelte hulka, sisaldas esimest liivi keele grammatikat ja sõnaraamatut, olles ühtlasi ka esimeseks tõsiseks keeleteaduslikuks liivi keele uurimuseks.

1861. aastal ilmunud teosest moodustab suurema osa 480-leheküljeline liivi keele grammatika koos keelenäidete ja ajaloolise ülevaatega. Teise osa moodustab liivi-saksa ja saksa-liivi sõnaraamat. Just see sõnaraamat on saavutanud enamiku keeleteadlaste seas suurima populaarsuse, sestap tuntaksegi seda teost tavaliselt Sjögreni – Wiedemanni sõnaraamatu nime all.

2.2.1.1.Sõnaraamatu koostamisest

Materjali kogumist grammatika ja sõnaraamatu jaoks alustas raamatute autorina nimetatud Sjögren aastal 1846, mil ta esimest korda saabus liivlaste juurde. Oma esimese ekspeditsiooni ajal külastas ta liivlasi nii Kuramaal kui ka Salatsi jõe ümbruses, kusjuures selle reisiga sai ta esimeseks ja viimaseks Salatsi liivi murret uurinud keeleteadlaseks (Viitso 1996: 156). Kuramaal hankis Sjögren endale ka liivi soost keelejuhid – Nikā Polmaņi idaliivi alalt ja Jāņ Prints vanema lääneliivi alalt.

Oma 1846. aastal kogutud lingvistilise materjali täiendamiseks tegi Sjögren 1852. aasta suvel uue sõidu liivlaste juurde. Oma peaaegu kolme kuu pikkust viibimist liivlaste juures kasutas ta eelkõige võimalikult täieliku sõnade nimekirja koostamiseks ja liivlaste arvu võimalikult täpseks kindlaksmääramiseks kahe Kuramaa kohaliku kirikuõpetaja abiga (Wiedemann 1873: 74).

JOH. ANDREAS SJÖGREN'S

LIVISCH-DEUTSCHES UND DEUTSCH-LIVISCHES WÖRTERBUCH.

IM AUFTRAGE DER KAISERLICHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN BEARBEITET

VON

FERDINAND JOH. WIEDEMANN.

St. PETERSBURG, 1861.

Commissionäre der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften:

in St. Petersburg
Eggers et Comp.,

in Riga.
Samuel Schmidt,

in Leipzig
Leopold Voss.

Preis: 3 Rbl. 5 Kop. = 3 Thlr. 12 Ngr.

Sjögreni - Wiedemanni grammatika eessõnast selgub, et kuigi akadeemik Anders Johan Sjögren käis aastatel 1846 ja 1852 liivlaste juures ja kogus rikkalikult sõnavara, jõudis ta enne surma 1855. aastal välja anda vaid mõningaid üldiseid märkusi liivi keele kohta ja aruande oma esimesest matkast (Sjögren 1861a: I). Samuti jõudis ta liivi-saksa sõnaraamatu koostamisel lõpetada vaid D tähe (Wiedemann 1873: 132; Viitso 1996: 154).

Pärast Sjögreni surma jõudsid tema materjalid 1856. aasta suvel Wiedemanni kätte ja 1857. aasta sügisel võis Wiedemann lugeda käsikirja – ilmselt nii grammatika kui ka sõnaraamatu käsikirja – trükivalmiks. Et Wiedemann ise oli selleks ajaks akadeemikuks valitud, võis ta nentida, et asi on siiski lünklik, ning 1858. aastal õnnestus tal saada Keiserlikult Teaduste Akadeemialt raha uurimisreisiks liivlaste juurde, kus ta tegeles kaks nädalat lünkade täitmisega (Viitso 1996: 154). Kuna Wiedemanni andmetel oli Salatsis elus vaid 8 inimest Sjögreni leitud 22 liivlasest, otsustas ta pigem pikemat aega viibida Kuramaal ning jättis Salatsi piirkonda sõitmata. Välitöödel viibis Wiedemann Kuramaal, peamiselt Nikā Polmaņi juures, pöörates tähelepanu peamiselt käänamis- ja pööramissüsteemile ning häälikuõpetusele. Seoses sellega nentis Wiedemann, et kuigi Sjögreni kogutud aineistik paradigmatel kõrval on suur, pole seal ikkagi kõigi sõnade iseloomulikke põhivorme ja palju jääb oletuslikuks. (Sjögren 1861a: II).

Sisuliselt võib öelda, et just Wiedemanni tuleks pidada liivi keele grammatika autoriks, sest Sjögreni oma oli ajend ja algmaterjal, mille põhjal Wiedemann kirjutas kokku grammatika esimese variandi ning lisaainestiku kogumise järel veel uue variandi. Teose pealkiri ehk *Joh , Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben. Im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften bearbeitet und mit einer historisch-ethnographischen Einleitung versehen von Ferdinand Joh. Wiedemann* on tingitud lihtsalt sellest, et Wiedemann sai akadeemialt ülesande lõpule viia Sjögreni liivi keele grammatika ja sõnaraamatu koostamine, ja projekti nimetus muutmisele ei kuulunud (Viitso 1996: 157).

Ka sõnaraamatu juures polnud Wiedemann pelgalt toimetaja või Sjögren kogu sõnaraamatuks vormistaja rollis. Nagu grammatika eessõnast võib lugeda, täiendas ja parandas liivlaste juures Wiedemann keelenäiteid ja sõnavara. Samuti oli ta ette võtnud loomanimetuste kogumise, milles teda aitas ka Puze (Pussen) tollane pastor Kawall, samuti taimenimetuste kogumise. Wiedemann ise oli toonud jalutuskäikudelt kaasa selliseid taimi, millel polnud Sjögreni kogus antud nimetust. Taimede kohta oli ta aga sunnitud tõdema, et liivlased tunnevad harimatute inimeste kombel vaid kõige vajalikumate ja kõige kahjulikumate taimede nimetusi ja kõik muu on nende jaoks lihtsalt *aina* ('hein') (Sjögren 1861a: III; Viitso 1996: 155).

Kuramaal tegi Wiedemann veel ühe huvitava avastuse – tema arvates nimelt oli Jāņ Prints, toona Ventspilsis elav Sjögreni lvLä keelejuht täielik purist ja tegeles sageli ise sõnade loomisega (Sjögren 1861a: III). Selle kohta ütleb ta: “Kūolka murre on rohkem levinud, Pizā murre on seevastu vähemalt osaliselt säilitanud rohkem soome perekonna mõju. Seejuures ei tohi loomulikult unustada, et mõningad muistsed liivi sõnad, mida vana Prints purismi ja oma emakeelearnastuse tõttu kasutas ka oma Pizā murdes, on, nagu ta ise tunnistab, praeguseks igal pool läti sõnadega välja vahetatud, ja letitsismide asemele pakutud uusi liivi keele vaimus loodud sõnu rahvas tõenäoliselt mõistab, kuid ei kasuta.” (Wiedemann 1873: 140)

2.2.1.2.Sõnaraamatust endast

Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamat koosneb kahest osast – liivi-saksa sõnaraamatust ja saksa-liivi sõnaraamatust. Paraku pole täpne märksõnade arv sõnaraamatus ega selle eessõnas näidatud, kuid umbkaudsete arvutuste kohaselt on ühes sõnaraamatus märksõnu 9000 ringis (Ernštreit 1998a: 6). Samas on sõnaraamatu eriliseks väärtuseks selles esitatavad Salatsi liivi sõnad, kuna, nagu eelmises peatükis öeldud, oli A.J. Sjögren viimaseks Salatsi liivi keelt uurinud teadlane. Samas on tema materjal ka kõige rikkalikum Salatsi liivi materjal üldse.

Sõnad on järjestatud tähestiku järgi nagu tavasõnaraamatule kohane, kusjuures ei tehta vahet lühikeste/pikkade vokaalide, palataliseerimata konsonantide/palataliseeritud konsonantide ja sibilantide/afrikaadist vastete vahel. Samas tehakse vahet *a* ja *ä*, *u* ja *ü*, *o* ja *õ* vahel, mis järgnevad üksteisele. *õ* järgneb *v*-

le. Selles mõttes sarnaneb Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatus kasutatud süsteem tänapäeva liivi keele sõnaraamatutes kasutatavale süsteemile.

Sõnaraamatul on veel üks huvitav kaasaegne omadus. Juba Wiedemann pani tähele, et Kuramaa murded venitavad väga sageli ka rõhutuid vokaale, nt *nimūd, maksāb, oksā* 'nimed, maksab, oks' (Viitso 1996: 155). See liivi keele iseärasus on kajastatud ka sõnaraamatus, kus pikad vokaalid on tähistatud pikkusekriipsuga. Sama kirjalikult ilmus pärast Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatu liivi keelde alles kirjakeele funktsionaalsusperioodil ning on hästi kajastatud P. Dambergi sel ajal koostatud väljaandes "Lībiešu tautasdziesmas" 'Liivi rahvalaulud' (Damberg-Karma: 1980).

Huvitav on ka see, et Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatus on nimisõnadel ja verbidel sõnaraamatus ära toodud ka neile vastavad grammatikas kirjeldatud käänamis- ja pööramisklassid. Kettuneni sõnaraamat esitab grammatika sissejuhatuses vaid mõningaid deklinatsioone, sõnaraamatus on aga ära toodud sõnade põhivormid. Ka selles mõttes võib Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatut pidada progressiivseks.

Sjögreni - Wiedemanni sõnaraamat eristab Kuramaa liivi ja Salatsi liivi murret , samuti on eristatud ka lääneliivi ja idaliivi murded. Kui sõnad on tähistamata, esinevad nad mõlemas Kuramaa murdes. P=Pizā (lvLä), K=Kūolka (lvI), S=Salatsi (lvSal) (Sjögren 1861a: IV-VI). Ühtlasi on üldvormina näidatud tavaliselt idaliivi vormi. Lääneliivi vormile on viidatud pigem erineva kuju korral. Seda võib seletada kahe asjaoluga: esiteks viibis Wiedemann oma kontrollsõidul idaliivi keelejuhi Nikā Polmani juures ning teiseks ei usaldanud ta kuigi hästi lääneliivi keelejuhti J. Printsi (vt eelmine peatükk).

Sõnade allvariandid (ka sõnaraamatus märksõnadena esitatud) on näidatud sulgudes, samas on viidatud ka originaalsele märksõnale. Sõnaraamatus tärniga tähistatud sõnad viitavad lääneliivi keelejuhi Jāņ Printsi loomingle (vt eelmine peatükk). Siiski peab nentima, et mõned J. Printsi poolt loodud sõnadest on ka hiljem kasutust leidnud (nt *ōdōm* 'vāin').

Huvitav on asjaolu, et infinitiivides on Sjögrenil-Wiedemannil millegipärast süstemaatiliselt kirjutamata jäänud -ō tunnus (Viitso 1996: 156).

Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamat on täielikult lülitatud ka Kettuneni sõnaraamatusse. Kuigi Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatu väljaandmise ajast on möödunud peaaegu 150 aastat, on selles leiduv materjal siiski huvitav ka tänapäeva uurijatele. Samuti on suur tähtsus grammatika osas esitatud tekstidel ja sõnaraamatusse lülitatud tekstinäidetel, kuna esimeste adekvaatsete liivi keele üleskirjutustena pakuvad nad vaieldamatult suurt huvi ka tänapäeva vaatevinklist.

2.2.2. Lauri Kettunen “Livisches Wörterbuch”

Liivi sõnavara- ja keeleuurimuste hiilguseks ja viletsuseks on 1938. aastal avaldatud Lauri Kettuneni sõnaraamat “Livisches Wörterbuch mit Grammatischer Einleitung” (‘Liivi keele sõnaraamat grammatilise sissejuhatusega’) (Kettunen 1938).

See on kahtlemata suurim siiani välja antud liivi keele sõnaraamat. Võiks öelda, et Kettunen koostas oma sõnaraamatu ideaalsetes tingimustes – piirid olid liikumiseks avatud, tema käsutuses oli piisavalt ajalisi ja rahalisi vahendeid (SUS 1930: 46; SUS 1934: 70), samuti polnud tal puudust abilistest ei liivlaste ega ka oma õpilaste hulgas. Sellest hoolimata võttis sõnaraamatu tegemine aega peaaegu 20 aastat.

Selle aja jooksul kasvas tagasihoidlikust sõnade kartoteegist välja igati väärikas teos. Kettunen mitte ainult ei kogunud ega parandanud sõnu ja tähendusi vaid lisas sõnaraamatule mõningaid esmapilgul tähtsusetuid, kuid lähemal vaatlemisel oluliseks osutunud täiendusi. Sellega omandas sõnaraamat palju suuremad kasutusvõimalused, muutudes lõppkokkuvõttes selleks, mis ta praegu on – liivi keeleteaduse põhiteoseks.

Sõnaraamatut on oma töödes kasutanud peaaegu kõik teadlased, kes on liivi keelt uurinud pärast sõnaraamatu väljaandmist. Samuti on see olnud heaks vahendiks nii liivi keele õpetamisel kui ka raamatute ja uute sõnaraamatute koostamisel.

Siiski võib öelda, et sõnaraamatu ilmumisega on seotud ka mõningad nähtused, mis ei ole liivi keeleteaduse seisukohast üheselt positiivsed. Kõige halvem neist on nn foneetilise kirjakeele tekkimine, millest rääkisid lühidalt ka eespool.

LEXICA SOCIETATIS FENNO-UGRICAЕ V

LIVISCHES WÖRTERBUCH

MIT

GRAMMATISCHER EINLEITUNG

VON

LAURI KETTUNEN

HELSINKI 1938

SUOMALAIS-UGRILAINEN SEURA

Teatavasti on Kettuneni sõnaraamatus märksõnad esitatud foneetilises transkriptsioonis. Sama lugu on ka keelenäidete ja muutsõnade käände- ja pöördevormidega. Seega on kõik hilisemad liivi keele uurijaid, kes on kasutanud Kettuneni sõnaraamatust võetud näiteid, kasutanud sedasama foneetilist transkriptsiooni. Selle tulemusena on enamik teadlasi kippunud ignoreerima fakti, et liivi keelel on olemas ka kirjakeel ning nt süntaksist rääkimisel ei ole foneetilisest transkriptsioonist sugugi kasu.

Foneetilise transkriptsiooni eesmärgiks on anda sõna hääldus edasi ilma helikandjata. Selles mõttes on foneetilise transkriptsiooni kasutamine Kettuneni sõnaraamatus igati põhjendatud. Samas võib Kettuneni sõnaraamatus märgata ka teatud süsteemsust mõnede helide esitamisel. Käesoleva kirjutise autori meelest ei saa loomulikuks pidada olukorda, et erinevad keelejuhid hääldavad samas ümbruses asuvaid häälikuid erinevates sõnades täpselt ühesuguselt. Arusaadav, et Kettunen ei saanud näidata sõnaraamatus kõikide keelejuhtide poolt kasutatud sõnade vorme, kuna ta pidi valima üldlevinuima. Kuid siintoodu ei ole mõeldud etteheitena Kettunenile.

Jutt on hoopis Kettuneni sõnaraamatud hiljem kasutanud lingvistidest. Kuna enamikul neist puudusid igasugused teadmised liivi kirjakeelest või olid nende sellealased teadmised algelised, kasutasid nad oma uurimustes ja välimatkaudel sõnade ja keelenäidete üleskirjutamiseks foneetilist transkriptsiooni. Samas juhtus tihti, et enne välimatkale minemist olid nad viinud ennast suurepäraselt kurssi Kettuneni sõnaraamatuga. Välimatkal hakkasid nad keelelisi näited üles kirjutama mitte "kõrva" vaid "mälu" järgi, so nii, nagu vastavad sõnad olid kirjutatud Kettuneni sõnaraamatus, mitte aga nii, nagu need hääldas keelejuht. Sellelaadset tendentsi võib näha nt Tartu Ülikoolis aastail 1950-1960 valminud diplomitöodes. Sel viisil tekkinud nn "foneetiline kirjakeel" on muidu kahjutu nähtus, kuid asjaolu, et lääneliivis viibinud uurijate poolt üleskirjutatud tekstides ei peegeldu fakt, et erinevalt idaliivist pole lääneliivi teise silbi vokaal lühikese esimese silbi järel pikk, on seotud otseselt sellega.

Loomulikult ei vähenda see väike puudus sõnaraamatu väärtust ja tähtsust liivi keele uurimise ja arengu seisukohalt. Kettuneni sõnaraamatusse kogutud materjalide põhjal

on tehtud palju liivi keele alaseid uurimusi. Nende hulgas on ka liivi keele sõnavara käsitlevaid uurimusi, milles teinekord polegi kasutatud ühtegi muud allikat.

2.2.2.1.Sõnaraamatu koostamisest

Sõnaraamatu koostamist alustas Lauri Kettunen aastal 1920, mil ta koos toleaeegse üliõpilase Oskar Looritsaga suundus oma esimesele matkale liivlaste juurde. Matka ülesandeks oli koguda teavet liivlaste kohta ning sellele suundudes pelgasid mõlemad teadlased, et liivlased on esimese maailmasõja keerises hääbunud ning võib ilmned, et neil polegi enam, mida uurida.

Algul polnud keeleteadlastel liivi keelest mingeid teadmisi, sestap hakkasid Loorits ja Kettunen pärast liivlaste küladesse saabumist ja liivlaste taasavastamist liivi keelt õppima. Pole teada, kas sõnaraamatu idee sai alguse juba sellest matkast, kuid sõnavara kogumisega alustasid keeleteadlased just siis. Selle kohta kirjutab oma mälestustes Loorits: “Töö iseenesest koondub kolme sihti: häälikuteajaloo materjalid, keelenäited ja sõnastik. Esimene – kõige raskem ja tähtsam ülesanne – on täielikult professori käes, keelenäidete korjamine on minu ülesandeks ja sõnastikku täiendame mõlemad igal võimalusel.” (Loorits 1938: 52). Tegelikult tegeles alguses sõnaraamatu või õigemini sõnade kartoteegi koostamisega just Loorits (vt. ka 2.4.2. Oskar Looritsa sedelkartoteek).

Varsti asus Kettunen ise sõnaraamatu koostamise kallale. Iga-aastaste käikudega Liivi randa oli tal kogunenud niipalju materjali, et 1927. aastal ütles Oskar Loorits selle kohta: “Säälsamas sarjas (Tartu Ülikooli toimetised – aut.) on avaldanud ka prof. L. Kettunen oma liivikeelsete tekstide kogu (Kettunen 1925), kusjuures järgmiste osadena prof. Kettunenil on peaaegu trükivalmis väga põhjalik liivi häälikutelugu ja sõnaraamat.” (Loorits 1938: 152). Kuid sõnaraamat ei pääsenud trükki ei sellel ega järgnevatel aastatel kuni 1938. aastani välja, ehkki selle ilmumist päev-päevalt oodati.

Algselt olid valminud sõnaraamatu käsikirja keelteks liivi ja eesti. Alles 1928. aastal sai saksa keelt kõnelev liivi haritlane Kõrli Stalte ülesandeks varustada sõnaraamatu eestikeelne pool saksa vastetega. Samuti pidi Kettunenile abiks palgatud Stalte tegema sõnaraamatu käsikirja oma märkusi ja täiendusi ning parandama Kettuneni

poolt kirjutatud läti laensõnade lätikeelseid vasteid ning panema paika puuduvad lätikeelsed sõnad. Selleks ajaks oli Kettunenil juba valmis läti ja eesti laensõnade originaalide register. Samal aastal võttis Kettunen kasutusele ka Oskar Looritsa keelealased kirjapanekud ja Ferdinand Leinbocki (aastat 1935 – Linnus) üleskirjutused liivi etnograafiliste esemete kohta. Kuna kumbki teadlane ei olnud taotlenud keelelist täpsust (Loorits oli kogunisti jäänud märkimata katketooni), ei võetud sõnaraamatusse neist kirjapanekutest midagi, mida ei saanud kontrollida Stalte või mõne muu liivlase abiga. Ühtlasi sai Kettunen abi ka soome botaanikult I. Heinonenilt, kes aitas kindlaks määrata umbes viiekümne taime ladinakeelsed nimetused (Kettunen 1930: 33–36).

Kuigi Kettunen otsustas 1928. aasta suvel uute sõnade otsimise lõpetada, arvates, et sõnaraamat on sisuliselt juba koos, hakkas keelejuhtidel järgmisel aastal sõnaraamatu redigeerimise käigus meelde tulema üha uusi sõnu, mida tuli aga kontrollida ka teistes Liivi ranna külades. Nii vaatas Kettunen Kūolkas koos kohalike keelejuhtidega läbi terve sõnaraamatu käsikirja, ehkki suurt kasu sellest polnud. Ühtlasi pidi Kettunen tegelema ka kõikide sõnade varustamisega saksakeelsete tõlgetega; sama tuli teha ka näidete ja fraseologismidega, millest suur osa oli endiselt eesti keeles (Kettunen 1932a: 50–51).

Kettuneni aitas ka taimede nimetusi uurinud soome üliõpilane Elvi Pakarinen, kelle abiga lisati ladinakeelsed vasted kolmesajale liivi taimenimetusele. Samuti vaatas Pakarinen üle juba olemasoleva materjali, mille tulemusena õnnestus hankida ka uusi taimenimetusi (Kettunen: 1932a: 50; Pakarinen 1932: 53).

Järgmisena otsustas Kettunen aastal 1931. lülitada sõnaraamatusse kõik Sjögreni - Wiedemanni sõnaraamatus leiduvad Salatsi murde sõnad ja lisada käsikirja etümoloogilised viited (eesti laensõnad, eesti ja soome vasted). (Kettunen 1932b: 60-61). Seejärel asus ta kontrollima läti laenude vasteid läti keele kohalikus Dundaga murrakus. Samas tahtis ta kontrollida neid vasteid ka mõnevõrra erinevas läti keele Pope murrakus, millega puutus kokku lääneliivi alal, ehkki oli sunnitud tunnistama, et sõnaraamatu käsikirjas on suurem tähtsus idaliivil, mistõttu läti keele Pope murraku sõnade sissevõtmine ei ole nii oluline ning suurendaks liigselt läti materjali osakaalu (Kettunen 1933: 15).

1933. aastal hakkas sõnaraamatu käsikiri tasahilju lõpule jõudma. Nagu Kettunen ise teatas, oli käsikiri N täheni juba trükivalmis. Tollal tegeles Kettunen põhiliselt kontrollimiseks vajalike töödega, nt lisas sõnadele eesti ja soome vasteid ning vaatas üle läti vasteid. Siiski sattus tema silmaringi vahel ka uusi sõnu, mida ta ka sõnaraamatusse lisas. Ühtlasi vaatas ta Liivi rannas viibides läbi tema keelejuhi Stalte poolt liivi keelde tõlgitud Uue testamendi käsikirja (ÜT 1938), mida ta kasutas uudissõnade lisamiseks sõnaraamatusse. Appi tulnud soome üliõpilase Väinö Kyrölä ülesandeks jäi Sjögreni-Wiedemanni sõnaraamatu võrdlemine Kettuneni sõnaraamatu käsikirjaga ja puuduvate sõnade lisamine (Kettunen 1934: 63-65).

Nagu eespool selgub, kasutas Kettunen sõnaraamatu tegemiseks peaaegu kõiki tollal saadaolevaid sõnavara kogusid. Ainus oluline asi, mida ta ei kasutanud, oli tema kaasmaalase Eemil Nestor Setälä kogu. Selle kogu kasutamine oleks küll ainult mõnevõrra suurendanud sõnaraamatu märksõnade arvu, kuid samas muutnud Kettuneni sõnaraamatu peaaegu kõiki eelnevaid sõnavarakogusid haaravaks teoseks.

Samuti ei selgu Kettuneni märkmetest ega ka sõnaraamatu eessõnast, kas ja mil määral jõudis ta lülitada oma sõnaraamatusse 1931. aastal ilmuma hakanud liivikeelses ajalehes "Līvli" kasutatud uudissõnu. Vastust sellele küsimusele ei andnud ka pisteline kontroll. Samas on üpriski tõenäoline, et seda siiski ei tehtud. Samuti ei kontrollinud Kettunen tõenäoliselt ka muud sõnaraamatu koostamise ajal ilmunud kirjandust (välja arvatud ülalmainitud Uue testamendi käsikiri), millele osutab nt Fanny de Siversi doktoriväitekiri (Sivers 1971; vt ka 2.3.1.2. Fanny de Sivers "Die lettischen Präfixe des livischen Verbs").

Lõpetuseks võiks huvitava faktina lisada asjaolu, et Kettuneni sõnaraamat oli kuni üheksakümne aastate keskpaigani saadav Helsingis. Üheksakümne aastate alguses avanenud piirid Balti riikide ja Soome vahel tõid Helsingisse paljusid liivlasi, kes aga tihti lahkusid Soomest sellesama 600 marka maksnud Kettuneni sõnaraamatu eksemplariga kotis. Selle tulemusena müüdi raamatu tiraaž lõplikult läbi ja eelmisel aastal oli Suomalais-ugrilainen Seura ('Soome-Ugri Selts') sunnitud tegema sellest uuustrüki. Loodetavasti on see hea märk.

2.2.2.2.Sõnaraamatust endast

Sõnaraamatus pole ära märgitud märksõnade täpset arvu, kuid umbkaudsete arvutuste kohaselt võib märksõnade arvuks lugeda 11500 (Laakso 1988: VIII, I). Üldiselt sobib see sõnaraamat väga hästi erinevate uurimistööde läbiviimiseks. Ühelt poolt on see seotud sõnaraamatu mahuga ning teiselt poolt (mis eristab sõnaraamatut selle analoogidest teistes keeltes) selle arvukate lisavõimalustega.

Lauri Kettuneni lisatud täiendused lubavad sõnaraamatut kasutada eelkõige etümoloogiasõnaraamatuna – võimaluste piires on selles esitatud läti, saksa, vene, eesti ja soome vasted. Mõnedel sõnadel on esitatud ka rekonstruktsioonid läänemeresoome algkeeles, samuti hõlbustavad tööd sõnaraamatu lõpus olevad läti, saksa, vene, eesti ja soome vastete registrid. Kettuneni auks peab ütlema, et vasted ei ole ainult kirjakeelseid, vaid on kasutatud ka murdesõnu.

Paraku on sõnaraamat vaid ühesuunaline, so liivi-saksa (sissejuhatuses kirjeldatud sõnaraamatu koostamise vaatevinklist pole sellel siiski olulist tähtsust). Samas kergendab sõnade ja nende tähenduse kontrolli sõnaraamatu lõpus olev saksakeelsete sõnade register. Tõsi küll, selle kasutamine on mõnevõrra keeruline, kuna selles on ära toodud viited kõikidele kohtadele, kus nimetatud sõna esineb, sh näitelausetele. Samas on abiks kursiivis kirjutatud leheküljenumbriid, mis tähistavad neid märksõnu, millele vastav vaste on märgitud põhitähenduseks.

Sõnaraamatus on kõik sõnad ja näited kirjutatud foneetilises transkriptsioonis. See ei puuduta küll Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatust võetud Salatsi liivi sõnu, mis on esitatud Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatus esinevas transkriptsioonis. Sjögreni-Wiedemanni sõnaraamatust võetud Kuramaa liivi sõnad on Kettunen translitereerinud foneetilisse transkriptsiooni, võttes aluseks tema ajal esinenud häälduse. See on sõnaraamatu esimeseks raskuspunktiks. Sõnaraamatu tegemise ajal ei olnud keelenäidete salvestamine helikandjatele eriti populaarne. Kuigi mõningaid helikandjatele talletatud liivi keele näited pärinevad juba Kettuneni ja Looritsa külaskäikudest liivlaste juures 20ndatel aastatel (asukoht: EKMA), kujutavad need vaid üksikute laulude talletusi fonograafi vaharullidele. Sellest on tingitud ka Kettuneni soov jäädvustada nii sõnavara kui ka vastavate sõnade hääldust. Siiski

ei uskunud Kettunen sisimas liivi keele elujõulisusse, kuna vastasel juhul oleks ta võinud valida ka progressiivsema meetodi – kasutada sõnaraamatus sarnaselt teiste arenevate keeltega liivi kirjakeelt.

II maailmasõja jooksul ja sellele järgnevatel aastatel toimunud tehniline areng on aga loonud tehnilisi vahendeid, mille abil on talletatud rikkalik liivi keele materjal, mis lubab kindlaks määrata vastavate liivi keele sõnade hääldust. Samuti on hääldus fikseeritud ka mitmetes sellealastes uurimustes. Seega tänapäeva seisukohast pole foneetilise transkriptsiooni kasutamine enam otstarbekas ja uute praktiliste sõnaraamatute loomisel Kettuneni sõnaraamatu põhjal oleks üks esimesi suuri töid Kettuneni sõnaraamatus esitatud sõnade translitereerimine liivi kirjakeelde.

Siia võiks lisada asjaolu, et kaks sellelaadset katset on üheksakümnendatel aastatel juba tehtud. Tollal üritas liivi keele õpetaja Zoja Sīle panna mõningaid sõnaraamatu lõike läti keelde, muutmata seejuures näitelauseid ja tähendusi, so sõnade lätikeelsed vasted polnud saadud otse liivi keelest (nt tähenduste kontrollimisel või keelejuhtide küsitlemise käigus), vaid lihtsalt tõlke tulemusena. Ühtlasi translitereeris ta vastavad sõnad liivi kirjakeelde. Paraku polnud see töö eriti ulatuslik, kuid jõudis siiski trükki (Sīle 1997/1998). Teiseks katseks oli käesoleva kirjutise autori poolt aastal 1992 alustatud Kettuneni sõnaraamatu tõlkimine, mille käigus toimus samuti foneetilises transkriptsioonis olevate sõnade translitereerimine liivi kirjakeelde. D täheni jõudnud tõlketöö siiski peatus (vt ka 2.5.3.1. Valt Ernštreit “Lībiešu –latviešu valodas vārdnīca”).

Kettuneni sõnaraamatus on märksõnad järjestatud foneetilise transkriptsiooni järgi. Järjestus on Kettuneni sõnaraamatus küll ära toodud, samas on sõnade, nende allvariantide ja sarnase tähendusega sõnade otsimine veidi raskendatud (nt *aigō* ‘mõõta’ asub *a* tähe all, aga *āiga* ‘mõõt’ asub sellest 10 lehekülge edasi *ā* tähe all).

Kettuneni sõnaraamat eristab mitte ainult suuremaid liivi keele murderühmi ja murdeid, so Salatsi liivi, Kuramaa liivi (idaliivi ja lääneliivi), vaid esitab ja viitab ka eraldi Liivi ranna külades esinevatele sõnadele. Seega on see mõnevõrra kaasa aidanud ka liivi kirjakeele rikastamisele, kuna mõningaid selliseid murdesõnu on kasutatud liivikeelsetes väljaannetes. Siiski on sõnaraamat koostatud juba 60 aastat

tagasi ning mõned Kettuneni sõnaraamatus üldtuntud sõnadena märgitud sõnad tänapäeval enam kõigis külades ei esine. Seega ei saa Kettuneni sõnaraamatut tänapäeva seisukohalt enam sajabrotsendiliselt täpselt lugeda.

Murdesõnadest rääkides tuleks ära märkida asjaolu, et Kettuneni sõnaraamatu koostaja pole kummalisel kombel märganud, et erinevalt idaliivist ei ole lääneliivi teise silbi vokaal lühikese esimese silbi järel pikk. Kõige paremaks näiteks selle kohta on Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatus (mis seda nähtust tundis) translitereeritud lvLä *kuodāj:kuodājd* 'koduloom', kus teise pika silbi vokaal on märgitud pikaks. Eriti kummaline on see arvestades sagedust, millega Lauri Kettunen külastas Liivi randa, samuti sõnaraamatu tegemisele kulunud aega.

Sõnaraamatu üheks puuduseks võib lugeda ka fakti, et kuigi sõnade põhivormid on enamasti esitatud, puuduvad nad mõnedel sõnadel siiski. Seega ei saa küsitavuste esinemisel määrata täpselt kindlaks nt nimisõna kuulumist ühte või teise muudetüüpi.

2.2.3. Johanna Laakso "Rückläufiges Wörterbuch des Livischen"

Nagu Johanna Laakso koostatud pöörd sõnastiku (Laakso 1988) täielikust pealkirjast nähtub, kujutab see sisuliselt Kettuneni sõnaraamatu lisa. Nagu Kettuneni sõnaraamatus esinevad etümoloogilised vasted, nii hõlbustab ka see sõnaraamatu töötlus liivi keele uurimist.

Sõnaraamatus on ühtekokku 13651 märksõna, millest erinevaid paralleelvorme on 2732 ehk 20% (Laakso 1988: VIII). Kõik sõnad on esitatud foneetilises transkriptsioonis nagu Kettuneni sõnaraamatuski, ja nagu pöörd sõnastikule kohane, järjestatud tähestikuliselt sõna lõpust alates. Järjestuses on siiski Kettuneni sõnaraamatust mõningaid ebaolulisi erinevusi, kuna ei tehta vahet nt *ö* ja *e*, *i* ja *ü* vahel.

Omapäraseks, Kettuneni sõnaraamatust erinevaks jooneks on see, et sõnastikus on määratud ja näidatud sõnaliigid. Lisaks Kettuneni viidetele laensõna doonorkeelele esineb selles ka täiendavaid viiteid, samuti viitab Laakso neologismidele.

2.3. Teaduslikud uurimused

Nagu eespoolt kirjeldatud, on liivi keele sõnavarast tehtud ka mõningaid teaduslikke uurimusi. Osa neist on seotud liivi või teiste keelte sõnade etümoloogiaga, kuid selles peatükis on kirjeldatud kõiki sõnavaraallikatena kasutatavaid uurimusi, mida mul on õnnestunud leida. Alapeatükkide nimetused on tingitud sellest, et esimeses alapeatükis kirjeldatud uurimusi on uurijad teostanud iseseisvalt oma “vabal tahtel ja soovil”. Teises peatükis on aga kirjeldatud Tartu Ülikoolis valminud diplomitöid, mille teemasid ei ole tõenäoliselt mitte kõik üliõpilased valinud iseseisvalt. Viimane asjaolu peegeldub paraku ka kursuse- ja diplomitööde kvaliteedis. Samas on need uurimused siiski tähtsad, kuna nii mõneski töös esineb originaalmaterjale.

2.3.1. Iseseisvad teaduslikud uurimused

Kuigi liivi sõnavara on mõningal määral kogunud ja uurinud peaaegu kõik liivlasi külastanud teadlased, on avaldamiseni jõudnud vaid kolm uurimust. Ükski neist ei täienda küll olulisel määral sõnastikku, kuid neis sisalduv informatsioon on tähtis liivi sõnavara täpsustamise seisukohalt.

2.3.1.1. Huno Rätsep “Liivi fraseoloogiat”

1959. aastal Emakeele Seltsi Aastaraamatus avaldatud Huno Rätsepa artikkel (Rätsep 1959) pakub huvi liivi fraseologismide poolest. Kokku on neid fraseologisme 321, kusjuures ükski neist ei esine varasemates allikates.

Fraseologismid on kirja pandud 1950. aasta suvel kahenädalase ekspeditsiooni käigus Kuramaa liivlaste juures. Kõiki kõnekäände on pärast kirjapanemist kontrollitud ka teiste keelejuhtide juures, seega pole siinkohal tegemist ühele isikule iseloomulike väljenditega. Kuigi kogumise käigus saadud fraseologisme oli tunduvalt rohkem, on artiklis avaldatud ainult need väljendid, mis Kettuneni sõnaraamatust puudusid.

Kõnekäänud pärinevad neljast Liivi ranna külast – Īrast, Sīkrōgist, Irēlt ja Pitrōgilt, seega on esindatud nii idaliivis kui ka lääneliivis. Üleskirjutamise koht on iga

fraseologismi juures ära toodud. Kõik kõnekäänud on kirjutatud foneetilises transkriptsioonis ja järjestatud alfabeetilises järjekorras esimese neis esineva nimisõna järgi. Nimisõna puudumisel on järjestamiseks kasutatud adverbi või verbi (Rätsep 1959: 226).

Huvitav, et esimese vastena on ära toodud kõnekäänu tähendus, fraseologismi otsetõlge on näidatud sulgudes. Juhul kui vastava fraseologismi eestikeelne vaste on teada, on seegi eraldi ära näidatud.

Kuigi Rätsepa artikkel ei esita otseselt uusi märksõnu, on see ainulaadne, kuna keskendub eelnevalt eraldi käsitlemata teemale, on esmakordne ja aitab täpsustada ning esitada uusi liivi sõnade tähendusi. Samas on see ka heaks abimaterjaliks liivi kõnekeele õppimisel ja liivi kirjakeele rikastamisel.

2.3.1.2.Fanny de Sivers “Die lettischen Präfixe des livischen Verbs”

Fanny de Sivers on kirjutanud oma doktoriväitekirja liivi prefiksiverbidest (Sivers 1971ab). Üldiselt on pärast II maailmasõda väljaspool kunagist Nõukogude Liitu tehtud liivi keele alaste uurimustööde probleemiks see, et uurijate võimalused originaalmaterjali kasutamiseks olid suhteliselt piiratud. Erandiks on mõned uurijad, kes said keelejuhtidena kasutada välismaale elama asunud liivlasi (nt Bostonis elava Silva Rudzītis'e abi kasutanud Marilyn M. Vihmann; Seppo Suhonen). Siiski leidub ka selles töös eelnevalt sõnavara loenditena esitamata materjali.

Siversi doktoriväitekirja koosneb kahest osast – väitekirjast endast ja selle lisaks olevast sõnaloendist. Kuigi liivi kirjakeele arendamise seisukohalt on tegemist ääretult ebasobiva tööga – on ju liivi kirjakeele korraldajad palju vaeva näinud selle puhastamisega letitsismidest, millest kõige ilmsemad on kunagiste liivi keelele omaste pre- ja postpositsioonide asemel tulnud lätipärased prefiksivormid – siiski on see huvitav teos sõnavara seisukohalt.

FANNY de SIVERS

**DIE LETTISCHEN PRÄFIXE
DES LIVISCHEN VERBS**

Les Préfixes Lettons du Verbe Live

WÖRTERVERZEICHNIS
Vocabulaire

PARIS
1971

Väitekirjas vaadeldud prefiksiverbid on saadud trükiallikatest. Sivers on analüüsinud viit aastail 1921-1927 ilmunud liivi lugemikku, Lauri Kettuneni avaldatud keelenäiteid (Kettunen 1925), Julius Mägiste poolt kogutud liivi tekste (Mägiste 1964) ja Setälä kogutud liivi tekste (Setälä 1953). Prefiksrite võrdlemiseks on kasutatud ka Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatut ja Kettuneni sõnaraamatut.

Väitekirjas analüüsitakse prefiksi järgi esitatud prefiksiverbide tähendusi. Samuti analüüsib de Sivers prefiksi ja postpositiooni koosmõju. Analüüsi tulemusena saadud materjali on Sivers võrrelnud Kettuneni sõnaraamatuga, mille tulemusena võib tuvastada, et materjal ei kattu (nt. Kolmandas liivi lugemikus esineva *aizailõ* 'minema joosta' pole võimalik leida Kettuneni sõnaraamatust (Sivers 1971b: 1). Üldiselt kasutatakse väitekirjas liivikeelsete sõnade esitamisel foneetilist transkriptsiooni.

Lisas (Sivers 1971b) olev sõnade loetelu koosneb tegelikult kahest loetelust – esimene loetelu sisaldab Siversi poolt iseseisvalt liivi tekstide analüüsi tulemusena saadud prefiksiverbe (Sivers 1971b: 1-52), teises on ära toodud Kettuneni sõnaraamatus esinevad prefiksiverbid. Siversi kogutud materjal koosneb 343 prefiksiverbist (Ernštreit 1998a: 7). Loetelus on näidatud verbi saksakeelne tähendus, näiteid selle kasutamisest ja nende tähendused, samuti on antud põhiverbi tähendus. Nagu väitekirja põhiosaski, nii on ka siin verbid grupeeritud tähestikuliselt prefiksi järgi.

Loendi teises osas on eraldi välja toodud Kettuneni sõnaraamatus sisalduvad prefiksiverbid (Sivers 1971b: 53-71). Needki verbid on järjestatud tähestikuliselt prefiksi järgi, kuid näitelauseid siin ei esitata. Kokku on Kettuneni sõnaraamatust leitud 486 läti prefiksiga verbi (loend sisaldab nii Kuramaa liivi (idaliivi ja lääneliivi) kui ka Salatsi liivi materjali).

2.3.1.3. Seppo Suhonen "Die jungen lettischen Lehnwörter im livischen"

Nagu pealkirjastki võib lugeda, keskendub Seppo Suhoneni doktoriväitekiri (Suhonen 1973) uuematele läti laenudele liivi keeles. Kuigi kogu tööd ei saa otseselt sõnaraamatuks nimetada, on seda kahtlemata sõnade loend, mis haarab enda alla 220 lehte 300 leheküljelisest väitekirjast.

Loend sisaldab 2534 märksõna (läti laensõna), kuigi väitekirja sissejuhatuses räägitakse 2562-st märksõnast (Suhonen 1973: 8). Sisuliselt on siin tegemist juba olemasoleva materjali kokkuvõttega. Enamjaolt on Suhonen kasutanud Kettuneni sõnaraamatus sisalduvat materjali. Selle põhjustest on räägitud juba ka eelnevas alapeatükis.

Erinevalt teistest “välisteadlastest” oli Suhonenil võimalus 1971. aasta detsembris viibida Soome ja Nõukogude Liidu teaduslik-tehnilise koostöö raames ka Tallinnas ja Riias, kus tal avanes võimalus kontrollida oma uurimuse tulemusi Pētõr Damberg, Hilda Grīva ja Poulīn Kļaviņa juures (Suhonen 1973: 3). Teiseks oluliseks seigaks nimetatud väitekirja juures on asjaolu, et Suhonen kasutas esimesena Soome Riigiarhiivis olevat Setälä kartoteeki (Suhonen 1973: 8; vt ka 2.4.1. “Eeemil Nestor Setälä kogu”).

Lisaks sellele kasutas Suhonen uurimistöö käigus ka Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatut. Võrdlemiseks on kasutatud ka teisi vanemaid allikaid, nt Soome arhiivides säilitatavaid Launitzi kirju Sjögrenile. Laensõnade valikust rääkides tuleb nentida, et vaatluse alt on kõrvalle jäänud Fanny de Siversi väitekirjas käsitletud lätipäraste prefiksitega verbid (Suhonen 1973: 8).

Sõnaloendis on sõnad esitatud foneetilises transkriptsioonis ning järjestatud samuti nagu Kettuneni sõnaraamatus. Iga laensõna järel on antud selle tähendus saksa keeles, murre (juhul kui sõna esineb vaid ühes murdes) ja allikas. Võimaluse korral on viidatud ka omasõnadest sünonüümile. Sellele põhiinformatsioonile järgneb sõna etümoloogia.

2.3.1.4. Eduard Vääri “Algupärased tuletussufiksivõrded liivi keeles”

Praeguse Tartu Ülikooli emeriitprofessori Eduard Vääri 1974. aastal valminud väitekirja “Algupärased tuletussufiksivõrded liivi keeles” on üks huvipakkuvamaid liivi sõnavara uurimusi. Uurimus käsitleb liivi keele tuletussufikseid, nende esinemist ja arengut varasemaist allikaist tänapäevani (Vääri 1974: 7).

Uurimuse ainekond pärineb väga erinevatest allikatest. Tuletiste otsingutel on autor läbi töötanud vanemaid allikaid, Sjögreni ja Wiedemanni materjale (nii Sjögren 1861ab kui ka Peterburis asuvaid käsikirjalisi materjale), Setälä kogutud keelematerjale, Oskar Loooritsa materjale, Fanny de Siversi ja Seppo Suhoneni töid, Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituudi kogusid, Ariste ekspeditsioonide materjale, liivi kirjakeeles avaldatud raamatuid (nt Damberg 1935). Samuti on ta kasutanud kahekümne aasta vältel ekspeditsioonide käigus kogutud ainekond. (Vääri 1974: 8-9). Töö valmimisel on abiks olnud ka Pētõr Damberg ja Poulin Klavina (Vääri 1974: 13)

Väitekirjandus kujutab endast kolme toimikud – esimeses toimikus sisaldub uurimuse ise, kahes lisas on vastavalt uuritavate sõnade loend ning ekspeditsioonide käigus kogutud tekstid.

586 masinakirjanduslikult pikk sõnade loend sisaldab ühtekokku 2220 tuletist. Kõik tuletised on varustatud eestikeelsete vastete ja etümoloogiatega, enamik neist ka näitelause ja nende tõlgetega. Analüüsivate sõnade näitematerjal on esitatud nummerdatult, vastavale sõnale viidatakse sulgudes toodud numbriga. Materjali esitamisel loendis on rakendatud mõningaid sellele tööle omaseid põhimõtteid. Kõigepealt on jäetud tõlkimata Sjögreni-Wiedemanni sõnaraamatu saksakeelne osa. Setälä materjalide puhul on tõlge jäetud vastavasse keelde (saksa, soome vms). Märksõnade tõlkes sisaldavad põhi- ja kõige olulisemaid tähendusi, kõrval- ja piltlikke tähendusi on võimalik leida kontekstinäidetest. Eriti oluline piltlik tähendus tähistatakse märksõna tõlkes tärnikesega. Esitatud näitematerjal tõlgitakse võimalikult täpselt. Tõlkimisel kasutatakse sünonüüme, mis märksõna tõlkes võivad puududa. Näidete kirjaviis on säilitatud (Vääri 1974: 10-11).

See uurimus, mis küll tervikuna on kättesaadav vaid käsikirjana, on ilmunud eraldi artiklina ajakirjas Fenno-Ugristica.

2.3.2. Üliõpilaste uurimused

Suhteliselt palju uurimusi liivi sõnavara alal on teinud ka üliõpilased. Paraku õnnestus mul leida neid ainult Tartu Ülikoolist. Suurema osa uurimustest moodustavad diplomitööd, kuid nende sekka on sattunud ka mõni kursusetöö. Enamik diplomitöödest on tehtud 50ndail ja 60ndail aastail. Nagu näitab tolle aja diplomitööde nimistu, olid sõnavarauuringud tollal üldiselt populaarsed ning neid tehti hulgaliselt ka teistest läänemeresoome keeltest. Paraku on aga ülikooli põlengu tõttu mõned liivi keele sõnavara uurimustest igaveseks hävinud.

Üliõpilaste tööd on eraldi peatükis välja toodud seetõttu, et nad moodustavad suhteliselt ühtlase rühma omavahel sarnaseid töid. Üldiselt võib öelda, et kuigi üliõpilaste tööd ei põhine enamasti enda kogutud materjalidel ning on kohati veidi pealiskaudsed, leidub neiski kasulikku teavet ja materjali liivi keele sõnavara uurijatele. Nii näiteks sain ma ise just ühest diplomitööst teada Oskar Looritsa sõnade kartoteegi olemasolust EKMA-s, mille kohta mul eelnevalt puudus igasugune teave, ehkki olin enda arvetes tegelenud kõikide EKMA-s asuvate Oskar Looritsa materjalidega.

Enamik uurimusi keskenduvad siiski mitte niivõrd sõnavara kogumisele kui sõnade etümologiseerimisele.

2.3.2.1. Martin Ollisaar “Muusikariistu, tantse, mängu ja laste mänguasju väljendav sõnavara liivi keeles”

Martin Ollisaare kursusetöö (Ollisaar 1957) on pühendatud muusikariistu, tantse, mängu ja laste mänguasju väljendavale sõnavarale liivi keeles. See koosneb neljast eraldi peatükist, milles on vaadeldud vastavat sõnavara. Uurimuse materjal on saadud Kettuneni sõnaraamatust ja Oskar Looritsa liivi rahvalaulude kogust (Loorits 1936).

Üldiselt on kursusetöö teema huvitav, sest selle kohta ei leidu ka Kettuneni sõnaraamatus eriti palju materjali. Paraku pole uurimuses kasutatud välitöödel saadud materjali, kuid seda oleks kursustööst ka palju nõuda. Töös on vaadeldud 65 sõna.

Peatükkide sees on foneetilises transkriptsioonis kirjutatud märksõnad tähestikulises järjekorras. Peatükkides “Muusikariistad” ja “Laste mänguasjad” on toodud ka lausenäiteid. Mängude peatükis on ära toodud mängude lühikirjeldused. Mängude kirjeldusteks on aga kasutatud ülalnimetatud Looritsa raamatut.

Raamatu “Volkslieder der Liven” (Loorits 1936) kohta võiks lisada veel niipalju, et kuigi selles esineb vaid saksakeelsete vastete register (Loorits 1936: 650-683), on see arvestatav teos nii kultuuriloolises mõttes kui ka sõnavara hankimise seisukohast. Raamat haarab sisuliselt kõiki üleskirjutatud liivi rahvalaule ning selle suhteliselt hilise ilmumisaaja tõttu võib selles üpriski kindlasti leiduda täiendavat sõnavara.

2.3.2.2. Astrid Lindeberg “Toitlustusalast sõnavara liivi keeles”

Astrid Lindebergi diplomitöös (Lindeberg 1966) on vaadeldud toitlustusalast sõnavara liivi keeles. Nagu enamik üliõpilaste töödest keskendub sellegi töö autor enamasti sõnade etümologiseerimisele ja süstematiseerimisele.

525 märksõna sisaldav töö on üles ehitatud temaatilistel alustel ning olenevalt sellest jagatud peatükkideks. Esimeses peatükis käsitletakse söömise ja toidu üldmõisted, teises aga joomisega seotud sõnavara. Kolmanda peatüki alla on koondatud kõik lihaga seotud sõnad ja neljandas peatükis on vaadeldud kalade nimetusi. Nendele järgnevad jahu, jahutooted, puuviljad, aedviljad, marjad, seemed, vürtsid ning viimaks köök ja selle tarvikud. Magustoite pole eraldi vaadeldud.

Töös esitatud materjal on huvitav, kuna andmeid uurimuseks on saadud nii Kettuneni sõnaraamatust kui ka ekspeditsioonidelt. Töös on väidetud, et autor on ekspeditsioonide käigus kogunud materjali nii idaliivis kui ka lääneliivis, kuigi enamik esitatud materjalist pärineb siiski idaliivist. Uurimuse heaks omaduseks on rohked näitelauseid, sõnaseletused ja toiduretseptid. Üldiselt tuleb nentida, et töö pole eriti kvaliteetne, selles esineb rohkesti vigu.

2.3.2.3. Reet Pärtel “Loodusalast sõnavara liivi keeles”

Diplomitöö (Pärtel 1966) käsitleb liivikeelset loodusalast sõnavara. Oma vormilt ja sisult sarnaneb see punktis 2.3.2.2 kirjeldatud tööle. Üldiselt võib täheldada kõigi aastail 1966-1967 valminud tööde teatud sarnasust, kuna kõigi tööde juhendajaks on olnud liivi keelega tegelenud Eduard Vääri, praegune Tartu Ülikooli emeriitprofessor.

Nagu eelmiseigi töö puhul, nii on ka käesoleva diplomitöö eesmärgiks vaadelda, süstematiseerida ja etümologiseerida liivi keele sõnavara. Töö on üles ehitatud temaatilistel alustel ning sellest tulenevalt jaotatud peatükkideks, mis moodustavad kaks suuremat osa. Esimeses osas käsitletakse ilmastikuga seotud, teise aga maastikualast sõnavara.

Töös esinevad 609 märksõna on saadud erinevatest allikatest, enamjaolt Kettuneni sõnaraamatust, näiteid ja sõnu on kogutud ka välitöödelt Liivi rannas. Märksõnad on esitatud idaliivi ja võimaluse korral ka lääneliivi murdes, vastavate vormide olemasolu korral on ära toodud ka paralleel- ja muutevormid. Peaaegu kõigi sõnadega on toodud ka näiteid.

2.3.2.4. Inge Turm “Taimenimetusi liivi keeles”

Üks silmapaistvamaid Tartu Ülikoolis kuuekümnendail aastail valminud töid on Inge Turmi diplomitöö (Turm 1967), mis käsitleb liivikeelseid taimenimetusi. Umbes 360 taimenimetust ja taimemorfoloogilist sõna sisaldav diplomitöö (Turm 1967: 106) on huvitav selle poolest, et kuigi materjali kogumisel on osaliselt kasutatud ka varasemaid allikaid, on see liivi keelejuhtide poolt kohapeal täielikult üle kontrollitud. Autor väidab sedagi, et suur osa kogutud materjalist on tööst välja jäänud, kuna on puudunud täielik veendumus selle õigsuses (Turm 1967: 106).

Sissejuhatuses kirjutab autor: “Käesolevas töös esitatakse ainult rahva hulgas enam tuntud ja laiemalt levinud taimenimetused. Keelejuhtide küsitlemisel näidati neile järjekorras taimi ning päriti peale nimetuse andmeid ka esinemiskoha, tarvitamise jms kohta. Kahjuks polnud keelejuhtide hulgas silmapaistvaid taimede tundjaid.” (Turm 1967: 3). “Materjal on veel mõneti ühekülgne seetõttu, et ekspeditsioonide aeg langes eranditult hilissuvele (augustikuu), mil taimed valdavas enamikus on õitsemise lõpetanud ja neid pealiskaudsel tundjal seetõttu raske määratleda. Lillede osas tuli

piirduda põhiliselt nõmme- ja aiataimedega. Must-valges tehnikas joonistuste ja taimede suusõnaliste kirjelduste appivõtmine andis vaid minimaalseid tulemusi, pealegi võis nii saadud andmeid usaldada alles mitmekordse kontrollimise järel.” (Turm 1967:4)

Seega võib väita, et tegemist on igati usaldusväärse ja olulise tööga, kuna probleeme liivi taimealase sõnavara kogumisega täheldas juba Wiedemann (Sjögren 1861a III; Viitso 1996: 165).

Uurimus on jagatud kolmeks peatükiks: metsikult kasvavad taimed, kultuurtaimed ja taimemorfoloogiaga seotud sõnavara. Esimene peatükk on jagatud alapeatükkideks: rakistaimed ja katteseemnetaimed.

Peatükkide (sh alapeatükkide) sees on märksõnad järjestatud tähestikulises järjekorras. Kõigil märksõnadel on ära toodud nende ladina- ja eestikeelne nimetus ning sõna etümoloogia, mille väljaselgitamine on ka antud töö eesmärgiks (Turm 1967: 2).

Märksõnad, sh liitsõnad, on võimaluse korral varustatud näitelausetega ja seal, kus seda on vajalikuks peetud, ka muutevormidega (Turm 1967: 4). Materjal on kogutud nii idaliivis kui ka lääneliivis. Märksõna taga on sulgudes ära toodud ka teisi variante (nt *nātōz*, *nōtōz*). Töö lõpus on esitatud liivikeelsete taimenimede ja ladinakeelsete taimenimede indeksid.

2.3.2.5. Eva Tamkõrv “Tarbealast sõnavara liivi keeles”

Tartu Ülikoolis valminud diplomitöö (Tamkõrv 1967) käsitleb tarbealast sõnavara liivi keeles ning kujutab endast sisuliselt üht kirjanduse põhjal tehtud diplomitöödest. Nagu suurem osa eelpool vaadeldud diplomitöödest keskendub seegi töö eelkõige vaadeldavate sõnade etümoloogia väljaselgitamisele. Töö lõpus asuvast indeksist selgub, et töös on käsitletud 198 märksõna.

Töö on üles ehitatud temaatilisel alusel ning on vastavalt sellele jaotatud peatükkideks. Töös käsitletakse mööbliesemete, mööbliga seotud riide- ja pesuesemete, riiete ja ehete, õmblustarvete ja ketruse ning kudumisega seotud

sõnavara. Samuti on vaadeldud korvide, puunõude, sööginõude ja riistade nimetusi, välistöödel kasutatavate esemete, tööriistade ja mitmesuguste väikeste tarbeesemete nimetusi. Nimetustele on antud ka mõningaid etnograafilisi seletusi, sõnad on kirja pandud algallikates esinevas transkriptsioonis, samuti on ära toodud nende tõlked (Tamkõrv 1967: 2-3).

Diplomitöö allikatena on kasutatud Kettuneni sõnaraamatu, Setälä kogutud keelenäiteid (Setälä 1953) ning ekspeditsioonidel kogutud materjale. Samas ei sisenda see töö täit veendumust kohapeal kogutud materjali rohkuses ja õigsuses. Töös esineb materjali nii idaliivis kui ka lääneliivis, samas on märksõnad eranditult näidatud idaliivis, näidetes võib aga kohata ka lääneliivi variante.

2.3.2.6. Eha Kaal “Ehitusalast sõnavara liivi keeles”

See liivikeelset ehitusalast sõnavara käsitlev diplomitöö (Kaal 1967) kujutab endast Ene Turmi töö kõrval üht väärtuslikumat selle aja üliõpilasuurimust. Töö lõpus olevas registris esitatud 261 märksõnast on enamik kogutud neljal reisil Liivi randa aastail 1963 – 1966. Lisaks (peamiselt sõnade etümoloogia tarbeks) on kasutatud ka Kettuneni sõnaraamatud.

Töö esimeses osas on käsitletud linna- ja külaeluga seotud sõnavara, teises osas vaadeldakse eraldi peatükkides talupoja elamut koos selle ehitamise, ruumijaotuse ja mitmesuguste tarvikutega. Samas on ära toodud talu kõrvalhooneid ning nende jaotusi märkiv sõnavara. Töö kolmas osa sisaldab ehitusmaterjale, ehitamist ning tööriistu kirjeldavaid märksõnu.

Vastavalt alajaotuse teemale on materjal esitatud valdavalt tähestikulises järjekorras, mida on rikutud ainult kindlalt kokkukuuluvate sõnade puhul. Märksõnad on varustatud lausenäidetega kirjandusest ning uurimisreisidel kogutud materjalidest. Tööd on täiendatud ka fotode ja skeemidega, mis kergendavad oluliselt sõnade tähenduste täpsustamist.

Kuigi märksõnad on uurimuses toodud eranditult idaliivis, on autor kasutanud ka keelejuhte Pizäst ning näideteski võib kohata idaliivis esitatud sõnade lääneliivi

vasteid. Huvitavaks asjaoluks on töös esinevad vene laenud liivi keelde, nt *kuknõ* 'kõök', *kardon* 'kordon'.

2.3.2.7. Anne Laur "Naiste töödega seotud sõnavara liivi keeles"

Eelnevalt käsitletud töödest tunduvalt hiljem valminud diplomitöö (Laur 1984) käsitleb naiste töödega seotud sõnavara liivi keeles. Oma olemuselt varasematega sarnane, 225 sõna käsitlev diplomitöö erineb eelmistest selle poolest, et sõnad ei ole esitletud süsteemse loeteluna, vaid kohati ka seotud tekstina, kus kirjeldavas vormis räägitakse erinevatest naistetöödest.

Töö koosneb kahest osast, milleks on toiduvalmistamisega seotud sõnavara ja naiste käsitööga seotud sõnavara. (Laur 1984: 3).

Peatükkides "Tööjaotus", "Söögiajad", "Levinumad toidud ja nende valmistamine", "Pühadeks valmistatavate toitudega seotud sõnavara", "Lihatoitudega seotud sõnavara", "Naiste käsitööks vajaliku toormaterjali saamisega seotud sõnavara", "Kudumisega seotud sõnavara", "Õmblemise ja naiste rõivastega seotud sõnavara", "Pruudi ettevalmistamisega seotud sõnavara" on liivi sõnad esitatud jooksvalt nii kirjeldava teksti sees kui ka loetletuna.

Seevastu peatükis "Enam kasutusel olnud toidu- ja lauanõud" on sõnad esitatud ainult loeteluna koos tõlgete ja näidetega, kusjuures sõnad on järjestatud tähestikulises järjekorras.

Peatükis "Toiduvalmistamisega seotud sõnade päritolust" on tähestikulises järjekorras ära toodud sõnade etümoloogiad, kusjuures need on esitatud genuinsetele sõnadele ja igalt keelelt laenatud sõnadele eraldi (Laur 1984: 38). Etümoloogiaid on saadud olemasolevatest allikatest, eelkõige etümoloogiasõnaraamatutest ja sellealastest uurimustest. Samal moel on sõnade päritolu käsitletud ka peatükis Naiste käsitööga seotud sõnavara. Töö lõpus on ära toodud kõikide töös esinevate liivikeelsete sõnade register.

Töös käsitletav sõnavara ja näited on saadud eelkõige kahest allikast. Esimeseks allikaks on loomulikult Kettuneni sõnaraamatu, kuid suuremat huvi pakub teine allikas, mida töös nimetatakse O. Looritsa "Liivi etnograafiliseks sõnastikuks" (vt ka 2.4.2. Oskar Looritsa sedelkartoteek). Viimase allika kasutamist ei ole varasemates üliõpilastöodes täheldatud, kuigi kartoteek on asunud ja asub siiani Eesti Kirjandusmuuseumi arhiivides Tartus. Töös on kasutatud ka ekspeditsioonide käigus saadud andmeid, ehkki autori enda sõnul on nende osakaal siiski suhteliselt väike.

Kogu töös kasutatakse foneetilist transkriptsiooni. Märksõnad on esitatud nimetavas käändes ja –da infinitiivis. Materjali põhiosa moodustavad idaliivi sõnad, kuid allikatest saadud näidetes võib kohata ka lääneliivi variante.

2.4. Käsikirjalised kogud

Iga liivlaste juures välitöödel viibinud uurija on mõningal määral kogunud liivikeelseid sõnu. Mõned uurijad on kirjutanud neid oma märkmetesse, mõned hiljem kadumaläinud paberilipakatele ning mõned üksikud, nagu nt Tiit-Rein Viitso, täiendustena otse mõnda olemasolevasse sõnaraamatusse.

Kuid mitte kõik uurijad pole seda teinud süsteemselt ja kindla eesmärgiga. Samas viivad ulatuslikumad kartoteegid ühel või teisel moel sõnaraamatu valmimiseni. Käesolevas peatükis käsitletakse just selliseid "sõnaraamatute toorikuid".

Selliseid kogusid on käesoleva kirjutise autoril õnnestunud leida tervelt kolm (Eemil Nestor Setälä kogu, Oskar Looritsa sedelkartoteek, Pētõr Dambergi sedelkartoteek), kusjuures kaks neist pole laiemalt tuntud ega ole leidnud teadlaste poolt laiemat kasutust. Sellegipoolest on neis sisalduv materjal unikaalne ning täiendab olemasolevaid sõnaraamatuid suure hulga uute sõnadega. Samas on neist kogudest abi mitte ainult muude allikate jaoks tundmatute sõnade leidmisel, vaid ka tuntud sõnade tähenduste nüansside väljaselgitamisel ja kontrollimisel.

2.4.1. Eemil Nestor Setälä kogu.

Vanim neist käsikirjalistest kogudest on Soome rahvuslikus arhiivis asuv Eemil Nestor Setälä sedelite kogu. See kogu on algselt sündinud Setälä soovist kontrollida Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatus esinevaid sõnu ja nende tähendusi, ent omandas peagi uue sõnaraamatu mõõtmed. Vaatamata oma mahule pole kogu siiski laiemat kasutust leidnud, oma doktoriväitekirjades on kartoteeki kasutanud vaid Seppo Suhonen (Suhonen 1973) ja Eduard Vääri (Vääri 1974).

Aastal 2002 on Soomes loodetavasti oodata nimetatud kartoteegi vormistamist sõnaraamatuks ja hea õnne korral ka selle avaldamist. Sellega tegeleb Helsingi ülikoolis Juha Kääriäinen, kes on olnud ka suureks abiks ka järgneva informatsiooni kättesaamisel.

Eemil Nestor Setälä külastas liivlasi kahel korral. Esimest korda saabus ta Liivi randa aastal 1888 ning sarnaselt teiste liivi keele uurijatega alustas oma matka just lääneliivi poolt. Kahe kuu jooksul kogus ta nii lääneliivi kui ka idaliivi aladel rohkesti liivi keele materjale – sõnastiku koos sõnade muutevormidega, foneetikaalaseid tähelepanekuid ning suure hulga Soomes avaldatud keelenäiteid (Setälä 1953: 13). Setälä keelejuhtideks olid nii J. Prints, kes abistas Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatu tegijaid kui ka A. Stahler, kes hiljem abistas Lauri Kettuneni tema sõnaraamatu tegemisel.

Teisel korral siirdus uurija liivlaste juurde alles pärast 1912. aasta Jaanipäeva. Selle kuue nädala pikkuse uurimusretke ajal tegeles Setälä enamjaolt juba olemasoleva materjali tulemuste, eelkõige just sõnade kartoteegi kontrollimisega, mis reisi jooksul ka märgatavalt täienes. Sellelgi korral külastas Setälä nii lääneliivi kui ka idaliivi alasid (Setälä 1953: 14). Paraku ei jõudnud Setälä oma surmani aastal 1935 ise kuigi suurt osa enda kogutud materjalidest välja anda, töö selle kallal jätkub tänapäevalgi.

Setälä kogu sisaldab kokku umbes 7500 märksõna. Kartoteegi teiseks keeleks on soome keel. Kartoteegis esineb palju sõnu, mida täpselt pool sajandit hiljem ilmunud Kettuneni sõnaraamatus ei esine, samuti on paljude sõnade tähendus Kettuneni sõnaraamatust silmnähtavalt erinev. Sõnadele on lisatud ka nende muutevormid ja murdevariandid, mis pole küll eraldi välja toodud, kuid on siiski selgesti eristatavad. Foneetilises transkriptsioonis üleskirjutatud sedelitekogu on niisiis huvitavaks vaheetapiks kahe liivi sõnavara suurteose ilmumise vahel.

2.4.2. Oskar Looritsa sedelkartoteek

Teiseks huvitavaks käsikirjaliseks sõnavarakoguks on EKMA-s asuv Oskar Looritsa sedelkartoteek. Selle kartoteegi olemasolust sain ma juhuslikult teada Anne Lauri diplomitööst (Laur 1984; vt ka 2.3.2.7.). Ehkki olin varem ise EKMA-s asuvaid Looritsa arhiive suhteliselt tähelepanelikult uurinud, ei olnud see kartoteek mulle silma jäänud, sestap suhtusin selle olemasolusse algul teatud kahtlusega. Siiski selgus pärast Kirjandusmuuseumi arhiivi külastamist ja väikest selgitustööd, et sellelaadne kartoteek on muuseumi arhiivides olemas. Selgus ka asjaolu, et Lauri töös nimetatud

Etnograafiasõnastik kujutab endast vaid üht osa suuremast kartoteegist. Järgnevalt veidi täpsemalt Oskar Looritsa sedelkartoteegist ja selle tekkimisest.

Selle omapärase liivi sõnavarakogu tekkeloost leidub teavet Oskar Looritsa mälestustes. Selle omapärase liivi sõnavarakogu tekkeloo kohta leidub teavet juba Oskar Looritsa mälestustes. Kirjeldades oma 20ndate aastate külaskäike Liivi Randa, kirjutab ta: “Töö iseenesest koondub kolme sihti: häälikuteajaloo materjalid, keelenäited ja sõnastik. Esimene – kõige raskem ja tähtsam ülesanne – on täielikult professori käes, keelenäidete korjamine on minu ülesandeks ja sõnastikku täiendame mõlemad igal võimalusel.” (Loorits 1938: 52).

Oskar Looritsa sedelkartoteegi tähelepanelikumal vaatlemisel selgub, et tegemist on tööpoolest sellal alustatud ja hiljem täiendatud koguga. Sellest annavad tunnistust ka sedelite dateeringud, mis ulatuvad aastasse 1921. Hiliseimad tuvastatud dateeringuid on aga aastast 1933, s.o. ajast, mil Lauri Kettunen oli liivi keele sõnaraamatu tegemise juba täielikult üle võtnud.

Oskar Looritsa sedelkartoteek ise aga kujutab endast kolme kasti sedelitega. Esimest kaks kasti kannavad pealkirja “Liivi sõnastik”, viimane kast on aga tähistatud “Liivi etnograafilise sõnastikuna”.

2.4.2.1. Liivi sõnastik

Nagu eespool kirjeldatud, koosneb sõnastik kahest sedelitega täidetud kastist, millesse on kogutud aastatel 1920 - 1933 toimunud ekspeditsioonide käigus ja varem kogutud liivikeelsed sõnad. Selle kogu mahtu võiks hinnata umbes 2800 märksõnale. Paraku ei ole hetkel võimalik kogust täpset ülevaadet saada, sest selle materjalid on ainult osaliselt korrastatud. Kogu on algselt küll olnud korrastatud, kuid hiljem on sedelid segamini aetud. 60ndatel aastatel üritasid Tartu Ülikooli üliõpilased sedeleid kopeerida, nüüd on nende tehtud koopiad kastides koos sedelitega. Tõenäoliselt on just see kopeerimine ja muud kartoteegi uurimistööd põhjustanud praeguse segaduse sedelite järjestuses. Osa segadust aga võib olla põhjustanud ka Oskar Loorits ise, kes on tõenäoliselt järjestanud osad sõnad temaatilistel kaalutlustel ümber (nt kalad, putukad, taimestik jms).

Oskar Looritsa sedelkartoteegi koostamise algusaastail ei olnud Oskar Looritsal ega Lauri Kettunenil veel liivi keele alal laialdasi teadmisi, sestap leidub varasematel sedelitel koos sõnade, nende eestikeelsete vastete ja näidetega ka erinevaid grammatilisi üleskirjutusi, arvatavaid sõnade etümoloogiaid ja muud sellelaadset materjali. Nii näiteks võib mõnedelt sedelilt leida kiirkõne vorme (nät = ne ätõ; sät = sa äd jms) või liivlaste eesnimesid koos nende etümoloogiatega. Ühtlasi sisaldab kartoteek ka hulgaliselt sõnastikuga otseselt mitteseotud materjali, näiteks liivlaste omandimärke jms. Sedelilt on näha ka seda, et enne esimest Liivi ranna külastust on teadlased teinud tõsist ettevalmistustööd, kirjutades välja sõnu varasematest saadaolevatest allikatest.

Sõnastikus on kasutatud peamiselt liivi kirjakeelt (so kirjakeelt sedelite kirjutamise aja, mitte tänapäeva mõistes), kuid siiski on mõned sedelid kirjutatud ka foneetilises transkriptsioonis. Tuginedes Looritsa kirjutatule kogu tekkimisest võiks oletada, et neid sedeleid on täitnud Lauri Kettunen. Sedelite teiseks heaks omaduseks on see, et pea iga sõna kohta on ära toodud selle kogumise täpsed andmed koos kogumise aja, koha ja keelejuhi andmetega (nt. Pr. 8 XII 23, M.Š. 1860 ehk Pitrõg, 8. detsembril 1923. aastal, Maṛī Šaltjār, sünd. 1860), samuti sõnade kasutamise näited. Muide, Oskar Looritsa kasutatud keelejuhtide tähistused on kõikides tema töödes ühtsed, seetõttu on Oskar Looritsa kirjutistest (nt Loorits 1936) võimalik leida andmeid ka nende keelejuhtide kohta, keda pole Etnograafilise sõnastiku keelejuhtide/joonistajate registris nimetatud.

Oskar Looritsa sedelkartoteek ei paku eriti palju uudismaterjali. Põhjus on siin lihtne: oma sõnaraamatu koostamise käigus vaatas Lauri Kettunen sedelkartoteegi läbi ja lülitas selle sõnaraamatusse. Kettunen on sellele ka ise vihjanud (Kettunen 1930: 33-36; vt ka 2.2.). Oskar Looritsa sedelkartoteegi (OLSK) ja Lauri Kettuneni sõnaraamatu võrdlemine annab sellele selget kinnitust (nt. OLSK: *ladūtõ* 'laduda'; *ladūt sa ni jōvīst kīerdō* 'lao sa nüüd hästi kiiresti'/ LW *ladūtõ* 'laufen, sich sputen, wegsputen' *ladūt sa ni kīerdō* 'spute dich nun schnell'). Sarnane on olukord ka nt sõnaga *langō* 'landega', kus kõik Kettuneni sõnaraamatus toodud näited ja tähendused kattuvad täielikult Oskar Looritsa sedelkartoteegi vastaval sedelil olevatega. Siiski võib Oskar Looritsa sedelkartoteek pakkuda huvi

teistele uurijatele, kuna siin on võimalik jälgida üleskirjutuste muutumist aja jooksul, samuti võivad huvi pakkuda märkused, mis ei täida otseselt sõnastiku funktsioone.

2.4.2.2.Liivi etnograafiline sõnastik

Suuremat huvi TLKS-i seiskohast pakub LSK kolmas osa - Liivi etnograafiline sõnastik, mis kujutab endast kasti umbes 800 sedeliga (märksõnaga). Kogumise aeg kattub eelmises peatükis kirjeldatud osa omaga ning ka seda sõnastikku on LW tegemise käigus kasutanud Lauri Kettunen. Sõnastiku peamiseks omapäraks on aga asjaolu, et sellesse ei ole lülitatud mitte ainult Oskar Loorita või Lauri Kettuneni poolt ekspeditsiooni käigus kogutud sõnad, vaid ka sõnad, mida Oskar Looritsale toimetasid tema keelejuhid. Sõnastiku põhjal võib järeldada, et Oskar Looritsal õnnestus Etnograafilise sõnastiku tegemiseks luua suhteliselt suur liivi keelejuhtide võrk. Ühtlasi valis ta keelejuhte selliselt, et need inimesed mitte ainult ei tunneks liivi etnograafilisi esemeid, vaid oskaksid neid ka joonistada. Selle tulemusena moodustavad osa sõnastikust sedelid, mis on Looritsa juhtnõõride põhjal varustatud vastava eseme liivikeelse nimetuse, joonistuse ning andmetega keelejuhi ja kogumise aja kohta. Muuseas, Looritsa keeljuhtideks on olnud liivi luuletaja ja kunstnik Jõn Bēļta Lūžist, luuletaja Pētōr Damberg ja Eduard Ozolzīle Sīkrōgist. Mõningaid esemeid on Loorits joonistanud ka ise, kuid kunstilise väärtuse vaatevinklist pole nad loomulikult liivlaste joonistustega konkurentsivõimelised. Samas polnud Loorits kunstnik ja käesoleva töö eesmärgiks pole liivi keele sõnastike koostajate kunstiliste võimete analüüs.

Looritsa osava korraldustöö tulemusena pakub Liivi Etnograafiline sõnastik erinevaid kasutusvõimalusi ka tulevikus. Esiteks kujutavad selles leiduvad joonistused liivlaste jaoks juba iseenesest kultuuriajaloolist väärtust. Teiseks võib neist suhteliselt vähese vaevaga vormistada trükivalmis nn "pildisõnaraamatuid", millest on kasu mitte ainult liivi keele õppijaile, vaid ka erinevate maade etnograafidele, sest täpsete etnograafiliste nimetuste leidmine on teadagi alati aktuaalne.

2.4.3. Pētõr Dambergi sedelite kogu

2.4.3.1.Kogu tekkimisest ja autorist

Tänapäeva vaatevinklist on käsikirjalistest liivi sõnavarakogudest kõige huvipakkuvam Pētõr Dambergi sedelite kogu (DSK). Sellele umbes 6000 märksõna sisaldavale kogule pandi algus 1977. aastal ENSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituudi soome-ugri keelte sektori ülesandel ja Tiit-Rein Viitso juhendamisel (Karma 1981: 132). Tollal tegi KKI Pētõr Damberg'ile ülesandeks alustada töid liivi kirjakeele kartoteegi kallal, mis pidi hiljem üle kasvama sõnaraamatuks. Kartoteegi koostaja väärriks siinkohal veidi suuremat tähelepanu, sest järgnevates peatükkides kirjeldatakse ka tema teisi töid-tegemisi liivi sõnavara kogumise ja avaldamise vallas.

Pētõr Damberg sündis Sīkrõgi külas 9. märtsil 1909. aastal. Tema vanaema Trīņ oli Eemil Nestor Setälä keelejuhiks (Karma 1981: 131), ise aga abistas ta liivi materjali kogumises Kettuneni sõnaraamatu koostajat Lauri Kettuneni (Hint 1987: 507). Hariduse sai Damberg Jelgava Õpetajate seminaris ning seal õppides oli ta aastail 1931-1939 ka ajakirja "Līvli" tegevtoimetajaks. Just tema juhtimisel toimusid liivi kirjakeeles ajakirja "Līvli" ilmumisega seotud suured muutused. Damberg pooldas suhteliselt jäika keelepoliitikat; liivi kirjavara rikastamise eest hoolitsedes elustas ta vanu ja tekitas uusi sõnu ning aitas liivi keelest välja tõrjuda tarbetuid letitsisme ja eriti läti laenprefikseid (Karma 1981: 132). Tema on ka parimaks liivikeelseks raamatuks peetud "Lugdõbrāntõz skūol ja kuod pierāst" ('Lugemik kooli ja kodu jaoks', 1939) autor. Liivi kirjakeele ja sõnavara eest hoolistes ta ka pärast II maailmasõda ja sellele järgnenud muudatusi. Nii koostas ta 1960ndail aastail uue liivi lugemiku käsikirja ja koos esperantisti Ints Čače ja Hilda Grīvaga ka esperanto – läti – liivi vestmiku (ČDG) (Karma 1981: 133). Aastal 1978 ilmus temalt esimene artikkel liivi keelekorraldusest, milles käsitletakse liivi kirjakeele arengut (Damberg 1978).

Nagu eeltoodust näha, oleks just Damberg oma laialdaste teadmistega nii liivi keele, selle korralduse kui ka lingvistika alalt olnud kõige sobivam kandidaat uue liivi sõnavarakogu/sõnaraamatu koostamiseks, tema sedelikogu ise aga väärrib eraldi

tähelepanu ja põhjalikumat tutvumist. Paraku ei jõudnud Damberg oma surma tõttu kartoteeki lõpetada, sellepärast ei õnnestu tõenäoliselt mõningaid liivi keele sõnu enam leida. Võib siiski öelda, et tänu Dambergile on olemasolev liivi sõnavara alane materjal palju rikkalikum.

2.4.3.2.Lähemalt sedelite kogust

Dambergi sedelite kogus on kasutatud kirjakeelselt kirjaviisi. Märksõnad on järjestatud tähestikuliselt. Sõnade esialgse valiku jaoks on Damberg kasutanud kaht sõnaraamatut: 1959. aastal ilmunud läti-eesti sõnaraamat ja 1967. aastal ilmunud veidi suuremat eesti-läti sõnaraamatut (Aben 1967). Märksõnad on varustatud näidete ja vastetega läti ja eesti keeles. Huvitav on asjaolu, et näidetena kasutab Damberg tihti vanasõnu, nt. sõna *kouvõ* 'kaevata' näitena on näha vanasõna *kis tuoizõn oukõ kõvab, se iz sizzõl sadāb* 'kes teisele auku kaevab, see ise sisse kukub'. Seda võib tõenäoliselt seletada asjaoluga, et Damberg töötas samal ajal ka Liivi vanasõnade (LVS1981ab) toimetamise kallal ning näited olid nõ teises materjalis mugavalt käepärast. Dambergi sedelite kogus on Tiit-Rein Viitso poolt väljatöötatud käänamis- ja pööramistüüpide alusel määratud ka märksõnade tüübid.

Vaatamata sellele, et Dambergi sedelite kogu on kirjakeelne kartoteek, esineb selles siiski mõningaid kõrvalepõikeid kirjakeelsest kirjaviisist foneetilise transkriptsiooni kasuks. Nii on Damberg tähistatud diakriitiliste märkidega esimeses silbis esineva pika madala o, kõrge o ning katketooni.

Dambergi sedelite kogus kasutatud kirjaviisi tähelepanelikumal vaatlemisel selguvad mõnedki huvitavad seigad. Esiteks on Dambergi sedelite kogus kasutatud kirjaviis muutunud vastavalt sellele, kuidas muutus liivi kirjakeel. Nii võib Dambergi sedelite kogu alguses kohata y-d, mis oli küll liivi kirjakeeles alates 30ndatest aastatest kasutusel, kuid mille kasutamisest loobuti juba enne sõnaraamatu koostamist. Reeglina on see näidatud märksõna alavormina sulgudes, nt *ki|g (ky|g)* 'kül|g'; *kibār (kybār)* 'kübar'. Siiski pole selline viis üldlevinud, sest näiteks on ühelt poolt olemas märksõna *kim (kym)* 'kümme', samas aga ka *kimgõn* 'kümme-kond', mille eelmist vormi *kymgõn* pole ära toodud. Hiljem on Damberg vana y näitamise üldse loobunud. Samas ei õnnestunud mul leida ühtegi märksõna, kus oleks sarnasel viisil

ära toodud varem y-ga samamoodi kasutuses olnud ö. Erinevalt varasematest kirjakeelsetest allikatest on Dambergi sedelite kogus ära näidatud teise silbi poolpikkus. See on tänapäeva kirjakeeles kasutusel olev kirjakeele norm, kuid selle kasutamises leppis Damberg Tiit-Rein Viitsoga kokku alles vahetult enne DSK kallale asumist.

Töö maht oli suur, seepärast pole ime, et kohati leidub Dambergi sedelite kogus ka näpukaid. Sellisteks on näiteks sõna lõpus mõnedel juhtudel z asemel kirjutatud s, nt *jelīs* pro *jelīz* 'elas', samuti on kohati harjumusest unustatud märkida teise silbi poolpikkus. Näpukad esinevad ka tõlgetes, kuid kõik need miinused ei vähenda mingil määral Dambergi sedelite kogu väärtust.

Dambergi sedelite kogus olev sõnavara väärrib eraldi tähelepanu. Esiteks ei dubleeri see teadlikult Kettuneni sõnaraamatut sõnavara (oletatavasti on ainus sõnavara allikas, milles esinevad sõnad võivad olla Dambergi sedelite kogusse lülitatud, 1966. aastal valminud ČDG). See aga tähendab, et tegemist on uue sõnavarakoguga, millel on seega liivi keele sõnavara seisukohalt eriline tähtsus. Kettuneni sõnaraamatust erineb Dambergi sedelite kogu ka uudissõnade ja tuletiste tunduvalt suurema osakaalu poolest, samuti esineb Dambergi sedelite kogus selliseid murdesõnu (lvSr), mida Kettuneni sõnaraamatus ei esine. Ka sõnade tähendused on kohati tunduvalt laiemad - seal, kus Kettuneni sõnaraamatus on sageli vaid üks sõna, esitab Dambergi sedelite kogu terveid sarnaste sõnade rühmasid.

Järgnevalt tooksin mõned näited illustreerimaks eelmises lõigus kirjeldatud võrdlust. Dambergi sedelite kogus võib kohata paljusid -it tuletisi, mida Kettuneni sõnaraamatus üldse ei esine või esineb harva, nt *kievāmmēlit* 'kergemeelsus', *kartlit* 'kartlikus' jms; laiendatud on ka olemasolevate sõnade tähendusi, nt LW *kard* 'hais', Dambergi sedelite kogus *kard* 'hais, lõhn'; Dambergi sedelite kogus esinevad ka murdesõnad nt lvSr *kālā* 'lärm'. Damberg tundis hästi taimi, seetõttu võib Dambergi sedelite kogust leida paljusid taimi, mis Kettuneni sõnaraamatus puuduvad, nt *kegpärna*, *kegputkōz*. Liivi kirjakeele arendamise perioodil taaselustati palju vanu sõnu, sellepärast võib Dambergi sedelite kogust leida sõnu, mis Kettuneni sõnaraamatu põhjal esinevad ainult Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatus. Sellisteks on nt *karglō* 'karglema' jms. Samuti võib Dambergi sedelite kogus kohata ka täiesti

igapäevaseid sõnu, mida Kettuneni sõnaraamatus kas pole üldse või on näidatud kui ainult Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatus esinevaid nt *kastro!* 'kastrul' (vastavalt Kettuneni sõnaraamatule esineb ainult Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatus), *kastoŋ* 'kastan' (Kettuneni sõnaraamatus puudub).

Damberg tegeles ka sõnaloomega, seejuures on ta seda teinud nii enne oma sedelikogu koostamist kui ka tõenäoliselt selle koostamise ajal. Mõnedest tuletistest oli juttu juba eelnevalt, kuid eriti hästi iseloomustavad tema tööd nii sellised kirjanduslikud sõnad nagu nt *kēravīļa* 'kirjavara, kirjandus' kui ka terved sarnaste sõnade jaded, nt: *kēŋig* / *kēŋigjemānd* / *kēŋigtidār* / *kēŋigpūoga* 'kuningas / kuninganna / kuningapoeg / kuningatütar' (põhisõna Kettuneni sõnaraamatus olemas, teised puuduvad); *kārand* / *kārandõ* / *kārani* / *kārantõ* 'kähär / kähardada / käharpa / kähardada' (Kettuneni sõnaraamatu järgi põhisõna olemas ainult Sjögreni -Wiedemanni sõnaraamatus, teised puuduvad); *kazātōksve!* / *kazātōkstidār* / *kazātōkssōzār* / *kazātōkspūoga* / *kazātōmōt* 'kasuvend / kasutütar / kasuõde / kasupoeg / kasvatamata' (Kettuneni sõnaraamatus puuduvad täielikult) ja *kartil* / *kartõb* / *kartõks* 'kartlikus, ohtlik, kartus' (Kettuneni sõnaraamatus puudub).

2.5. Praktilised sõnaraamatud ja muud sõnavaraallikad

Kõik järgnevalt kirjeldatud allikad on kirjakeelsed, kuid esindavad kirjakeele erinevaid arengustaadiume. Sestap võivad nad pakkuda huvi nii kirjakeele uurijatele kui ka uute sõnavaraallikate koostajatele. Neid ühendavaks elemendiks on nende praktilisus, st enamuse järgnevalt kirjeldatud sõnavaraallikad on koostatud liivi keele õppimise/õpetamise eesmärgil ning sellistena tulebki neid käsitleda.

Nimetatud allikatest on käesolevas töös moodustatud kolm rühma. Esimesse rühma on koondatud sõnavara loendid. Nende eesmärgiks on teha liivikeelne tekst lugejale võimalikult mõistetavaks, loetledes raamatu tekstis esinevaid sõnu koos vastetega või ilma. Nimetatud allikate heaks omaduseks on see, et neis on selgelt välja toodud kogu tekstis esinev sõnavara, samas on võimalik jälgida ka sõnade kasutamist tekstis/tekstides. Teise rühma moodustavad liivi keele vestmikud, mis on mõeldud abimaterjalideks liivi keele õppijatele. Heaks omaduseks on siingi võimalus jälgida sõnade kasutamist tekstides, samas on nende omaette väärtuseks temaatiliselt koondatud sõnavara. Ehkki vestmike koostamine liivi keele praeguses olukorras on nende otsese otstarbe seisukohalt veidi ebakindel, on nad liivi keele õppijale mugavaks ja käepäraseks vahendiks.

2.5.1. Sõnaloendid

2.5.1.1. Pētõr Damberg, Tõnu Karma “Lībiešu tautasdziesmas” (‘Liivi rahvalaulud’)

1980. aastal ilmus Riias, Läti Riiklikus Ülikoolis esimene liivikeelne raamat pärast II maailmasõda - Lībiešu tautasdziesmas ‘Liivi rahvalaulud’ (Damberg, Karma 1980). Läti filoloogia üliõpilastele õppevahendina mõeldud raamatus on avaldatud liivi rahvalaule koos nende tõlgetega läti keelde. Raamatu koostajaks olid Pētõr Damberg ja Tõnu Karma. See raamat on unikaalne mitmel põhjusel. Esiteks on oluline juba ainuüksi selle ilmumise fakt. Teiseks on see raamat silmapaistev selles kasutatud uudse kirjaviisi poolest: see on esimene raamat, milles on kasutatud sama ortograafiat, mida kasutatakse tänapäeval. Et seda teha, leppisid raamatu koostajad

Latvijas PSR
Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrija
Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā
Pēteris Stučka Latvijas Valsts universitāte
Filoloģijas fakultāte

LĪBIEŠU TAUTASDZĪESMAS

Sastādījuši
P.Dambergs un T.Karma

Ar LVU Izdevniecības padomes
1980.g. 28. novembra lēmumu
apstiprināts par mācību līdzekli
latviešu filoloģijas studentiem

P.Šučka Latvijas Valsts universitāte
Rīga 1980

enne selle ilmumist konsultandi Tiit-Rein Viitsoga kokku kasutatavate põhimõtete osas (tuleb nentida, et vähemalt osa neist põhimõtetest töötas Tiit-Rein Viitso välja juba siis, kui ta alustas Dambergi sedelite kogu koostamise juhendamist). Nii näiteks ilmub selles raamatus esmakordselt pärast 1880. aasta Matteuse evangeeliumi trükituna teise silbi poolpikkus, punktiga o jms.

Raamatu lõpuosas leidub üle 500 märksõna sisaldav sõnastik, mis sisaldab kõiki raamatu liivikeelsetes tekstides kasutatud sõnu. Sõnad on enamasti näidatud idaliivi murdes. Lääneliivi vormid on ära toodud vaid juhul, kui sõna vorm raskendaks sõna ülesleidmist sõnastikust. Lisaks põhisõnadele ja nende vastetele on sageli ära toodud ka sõnade erandlikud muutevormid (Damberg, Karma 1980: 23). Sõnastiku lõpust leiab ka lühikese ülevaade foneetikast, samuti näiteid. käänamisest ja pööramisest.

Sõnavara poolest ei paku raamat uudset materjali, kuna selles avaldatud rahvalaulud on võetud peamiselt Oskar Looritsa raamatust “Volklieder der Liven” (Loorits 1936) (Damberg, Karma 1980: 5), mille omakorda, nagu juba eespool mainitud, töötas oma sõnaraamatu koostamisel läbi ja lülitas sõnaraamatusse Lauri Kettunen. Siiski on see väike raamat tähtis kui esimene kirjakeelse sõnastiku loomise katse, mille käigus tuli ühtlustada kirjakeelne kirjaviis (Damberg, Karma 1980: 5) ja kohandada see vastavaks uutele ortograafianormidele .

See raamat on olulise tähendusega ka käesoleva kirjutise autori jaoks, kuna kuni 1992. aastani jäi see sisuliselt ainsaks kättesaadavaks kirjalikuks liivi keele õppevahendiks ning ilma selle raamatuta poleks üprisiski tõenäoliselt olemas ka käesolevat kirjutist.

2.5.1.2. “Liivi vanasõnad I ja II”

Aastal 1981 ilmusid Tallinnas kogumikud “Liivi vanasõnad” I ja II (LVS 1981ab). Neis kogumikes on ühtekokku 2045 liivi vanasõna 16 trükitud ja 10 käsikirjalisest allikast alates Sjögreni kirjapanekutest 1846. aastal kuni 1978. aastani (LVS 1981a: 12). Peale muude allikate moodustavad neist suure osa P. Dambergi poolt kogutud vanasõnad (ühtekokku 502 vanasõna), mis ta on saatnud Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluulesektorile aastail 1964, 1965 ja 1970. Need on ta ise kirja pannud või kogunud umbes 20 keelejuhi käest (LVS 1981a: 11).

Iga liivi vanasõna on varustatud eestikeelse tõlke, allikaviite, kogumiskoha ja keelejuhi nime lühendiga ning olemasolu korral ka vanasõna vastega eesti, läti või vadja keeles. Teadaolevad kogumisaastad on ära toodud käsikirjaliste kogude lühendite registris (LVS 1981a: 15). Vanasõnad on järjestatud tähestikuliselt võtmesõna järgi, milleks on harilikult esimene verb või muu tähenduslikult oluline sõna (LVS 1981a: 15). Vanasõnade kirjutusviis on trükiallikatest võetud materjali korral säilitatud, muudetud on ainult diakriitilisi märke. Käsikirjaliste allikate kirjutusviis on ühtlustatud kooskõlas kirjakeele normidega, kusjuures häälduslikke ja morfoloogilisi murdejooni on võimaluse piires püütud säilitada (Mälk 1981a: 15). P. Damberg on tõlkinud temalt saadud vanasõnad ka eesti keelde, Looritsa kogudest on vanasõnu välja kirjutanud ja eesti keelde tõlkinud Eduard Väari (LVS 1981a: 27). Raamatust võib leida ka liivi rahvakalendri tähtpäevade loetelu (LVS 1981b: 177).

Teise raamatu lõpus leidub umbes 1400 märksõna sisaldav vanasõnades esinevate liivikeelsete sõnade register, mille on koostanud Vaina Mälk koos Tiit-Rein Viitsoga (LVS 1981a: 27). Sõnaregistris on ära toodud kõik vanasõnades esinevad verbid ja noomenid, otstarbekaks pole enamasti peetud vaid teonime eraldamist verbist. Muud sõnaliigid esitatakse valikuliselt. Kirjutusviis on maksimaalselt ühtlustatud, st muudetud liivi ortograafiaile vastavaks. Võimaluse korral esitatakse märksõnana idaliivi eelismvorm, verbidel infinitiiv, vajadusel lisatakse kindla kõneviisi oleviku 3. pööre, noomenitel nominatiiv, vajadusel genitiiv (ainsuse või mitmuse), ainsuse partitiiv või mitmuse nominatiiv. Idaliivilisest eelismvormist tugevasti erinevad kujud esitatakse registris suunamisega eelismvormile ja dubleeritakse selle järel sulgudes (LVS 1981b: 208).

2.5.1.3. Kersti Boiko "Līvõ kēļ. Piški optõbrõntõz" ('Liivi keel. Väike õpik')

Pärast ärkamisaja sündmusi Lätis taasalustati 1989. aastal ametlikult liivi keele õpetamist. Esimesed sellelaadsed kursused alustasid tööd ühes Riia õhtukoolis. Kuid juba varem - 1970ndate aastate keskel - oli muutunud liivi keele õpetamise eesmärk. Kui enne II maailmasõda oli Liivi ranna koolides õpetajate eesmärgiks õpetada liivi lapsi ja noori oma keeles õigesti ja kaunilt väljenduma, siis 1970ndatel aastatel sai liivi keele õpetamise eesmärgiks liivi keele õpetamine liivi soost inimestele, kes olid

oma esivanemate keele juba unustanud. See põhjustas ka vastavaid muudatusi liivi ortograafias.

Esimesteks liivi keele õpetajateks said 1989. aastal Tõnu Karma ja Kersti Boiko. Põhiliseks probleemiks ei olnud tollal mitte õpetamiskogemuse vaid õppematerjalide puudumine. Selle küsimuse lahendamiseks pöördusid õpetajad tolelaegse Tartu Riikliku ülikooli professori Eduard Väari poole, kes lubas neid varustada esimeste õppetükkidega. Oma lubaduse Eduard Väari ka täitis, ent kuna mõnikord jäid postiga saadetud õppetükid hiljaks, hakkasid toonased õpetajad neid ka ise kirjutama. Just neist õppetükkidest sai alguse Kersti Boiko 2000ndal aastal Riias ilmunud raamat "Līvõ kēļ. Piški optõbrõntõz" 'Liivi keel. Väike õpik' (Boiko 2000). Õpik selle praegusel kujul on koostatud ja katsetatud aastail 1996-1998 vastavalt Läti Ülikooli Võõrkeelte teaduskonna soome-ugri programmi üliõpilastega (Boiko 2000: 6).

Eduard Väari poolt koostatud käsikirjalised liivi keele õpetunnid olid lihtsa ja õpilase jaoks arusaadava struktuuriga: alguses tekst (sageli dialoogi vormis), siis tekstis kasutatud sõnad, millele järgnes grammatika osa ning erinevad ülesanded. Sama struktuuri järgib ka Boiko liivi keele õpik.

Siiski on Boiko õpik mitme asjaolu poolest E. Väari õppetükkidest parem. Esiteks on see tänu joonistele ja huvitavate ülesannetele õppija jaoks atraktiivsem. Teiseks on selles kasutatud tekstid õpiku peamisele kasutajale – noorele õpilasele – palju huvitavamad. Kuid raamatu kõige olulisemaks plussiks on selles hulgaliselt leiduv täiendav informatsioon: laiem grammatiline osa, peamised muutelõpud tekstide taga olevate sõnaloendite juures, käänamis- ja pööramistabelid jms. Ühtlasi on Boiko õpikus kasutatud liivi keel viidud vastavusse praeguse liivi kirjakeele ortograafiaga.

Käesoleva töö seisukohalt on aga tähtis õpiku lõpus olev sõnastik ehk sõnaderegister. Sõnastik sisaldab umbes 800 märksõna, mis kõik pärinevad raamatus kasutatud tekstidest. Sõnad on varustatud nii tähtsamate muutelõppude kui ka muutetüüpidega. Sõnade muutetüübid on määratud Liivi-läti sõnaraamatu (Ernštreit 1995ab) alusel (Boiko 2000: 6) Õpiku tagaosas olev sõnaderegister on huvitav peamiselt paljude kaasaegsete uudissõnade poolest, nt *silpiņki* 'sülekoer' *T-seņk* 'T-särk', *jeikrēm* 'jäätis' jms.

2.5.2. Vestmikud

2.5.2.1. ČDG “Esperantisto en Latvio ce livoj” (‘Esperantist Lätis liivlaste juures’)

Pärast II maailmasõda oli liivikeelsete raamatute väljaandmine pea mõeldamatu. Siiski üritati kasutada kõiki vähegi lootustandvaid võimalusi ja nii ilmusid ka nõukogude ajal erinevad liivikeelsed või osaliselt liivikeelsed käsikirjad. 1960ndatel aastatel sai uue liivi lugemiku käsikirjaga valmis Pētōr Damberg (Karma 1981: 132), 1982. aastal lõpetas liivi luule antoloogia koostamise Harijs Skuja (Ernštreit 1998b: 204). Ent nende kahe käsikirja koostamise vahel valmis veel üks 222 masinakirjalehekülge pikk väljaanne - Esperantisto en Latvio ce livoj - Esperantist Letmāl līvlist jūsō (ČDG). See raamat kujutab endast sisuliselt kolmekeelset vestmikku, mille kõik tekstid on paralleelselt liivi, läti ja esperanto keeles. Käsikirja võib lugeda tõeliseks harulduseks, kuna seda leidub vaid 4 originaaleksemplari ja ehk vaid 6 koopiat. Ühtlasi on see minu meelest üks huvitavamaid ja samas vähemtuntud liivi sõnavara kogusid üldse.

Raamatu autoriteks on läti esperantist Ints Čače ning liivlased Pētōr Damberg ja Hilda Grīva. Tänapäeva inimeses tekitab ehk suurimat imestust sellēs väljaandes kasutatud esperanto keel, siinkohal ei tohiks aga unustada asjaolu, et Nõukogude ajal oli esperanto keel teatud “pailapse” staatuses. Raamatu koostajad lootsid, et tänu esperanto kasutamisele on raamatul rohkem võimalusi päevavalgust näha. Samadest põhimõtetest lähtudes koostas Ints Čače koos Pētōr Dambergi mõned aastad hiljem ka raamatu “Fütoteraapia” käsikirja (see käsikiri oli liivi ja esperanto keeles). Viimane näide peegeldab ehk kõige paremini liivlaste meeleheitlikke katseid liivikeelsete raamatute väljaandmiseks.

Et lihtsustada tolleaegsete riiklike instantside läbimist, pöördusid käsikirja autorid retsensioonide saamiseks mitmete Nõukogude Liidus ja Lätis tuntud lingvistide poole. Seda näitavad ka käsikirjale Tartu Riikliku Ülikooli professori Paul Ariste ja Läti Riikliku Ülikooli dotsendi Marta Rudzīte, samuti Tõnu Karma ja Daina Zemzare poolt antud retsensioonid.

Et liivikeelsete raamatute väljaandmisega seotud raskused ajasid liivlastest koostajad pahatihti meeleheitele, kippusid nad raamatusse lülitatud informatsiooniga sageli liialdama. Tihti oli käsikiri koostatud nii, nagu see oleks kui mitte ainus, siis kindlasti viimane liivlastest ilmuv raamat. Selline lähenemine on muide iseloomulik mitte ainult sellele konkreetsele teosele, vaid ka teistele Nõukogude ajal valminud käsikirjadele, nt Harijs Skuja Liivi luule antoloogiale (Skuja 1982). Niisiis moodustab vestmik käsikirjast veidi üle poole (ČDG XI). Ülejäänud osa moodustavad liivi muinasaegade ja liivlaste tööga, samuti liivlastega seotud kohtade kirjeldused, “Liivi luule antoloogia” (valik liivikeelseid luuletusi), andmed liivi keele grammatika kohta ja bibliograafia (seejuures on liivi grammatika osa puudulik nt verbide osas, Bibliograafia aga sisaldab tunduvalt rohkem töid, kui töö jaoks tegelikult kasutatud on (ČDG: XI-XII). Seega võib ČDG-d pidada rohkem teatmeteoseks kui lihtsalt üheks liivi keele vestmikuks.

Põhjus, miks see käsikiri ei kunagi trükivalgust ei näinud, ei olnud minu meelest liivikeelsete trükiste avaldamisega seotud. Pigem oli selleks raamatu liiga suur maht (just ülearuste “lisade” näol), samuti asjaolu, et raamatu sissejuhatav osa (liivi muinasajaloo kirjeldused jms) ei vastanud ideoloogiliselt tole aja nõuetele. Sellele vihjab oma retsensioonis ka Paul Ariste: “Raamatu sissejuhatuses on mõningad faktid, mis ei vasta tõele liivlaste, liivi ajaloo ja elu kohta. Sissejuhatuses on liivlaste minevik liiga idealiseeritud” (ČDG: IX). Usun, et raamatu kompaktsemaks muutmine ja ideoloogilisi erimeelsusi põhjustanud peatükkide/lõikude kõrvaldamine oleks andnud raamatule suuremaid šansse trükkijõudmiseks. Samas on käsikiri sellisel kujul huvitavaks teoseks nii liivi kultuuri ja ajaloo uurijatele kui ka lingvistidele, kes võivad sellest leida palju varem esinemata materjali.

Käsikiri ilmus 1962. aastal, sellepärast on selles endiselt kasutatud “Līvli” ortograafiat (y, ö, tähistamata teise silbi poolpikkus jms). Liivi - läti- esperanto vestmik moodustab käsikirjast 54 lehte, temaatilise leksika osa 76 lehte (ČDG: XI). Leksika osa sisaldab umbes 2000 märksõna, mis on järjestatud semantiliste rühmade järgi. Selles esitatud sõnavara on ulatuslik ja haarab laia teemaderingi alates aiataimedest ja majapidamisesemetest kuni erinevate käsitööde, neis kasutatavate abivahendite ning siseorganite ja nende haigusteni. Usun, et paljusid käesolevas käsikirjas esitatud sõnu ei leia kindlasti muudest allikatest, kusjuures need sõnad pole ainult tuletised või

uudissõnad nagu nt *jengōdain* 'kiudaine, *platsent* 'platsenta', vaid ka liivi pärisõnad nagu *rouglōkst* 'rõhatus'. Omamoodi kahju on sellest, et teemade hulgast on välja jäänud sellised liivlaste iseloomulikud teemad nagu kalastamine ja merendus (ČDG: XII). Leksikaosa ainsaks puuduseks võiks ehk lugeda asjaolu, et üksjagu selles esinevaid sõnu tunduvad olevat loodud just selle käsikirja jaoks, nt *bambusrūogōz* 'bambuseroog', *niksararaļi* 'ninasarvik' jms. Sellele asjaolule viitab ka Ariste (ČDG: IX)

Huvitav on ka käsikirja vestmikuosa, millest võib samuti leida täiendavat sõnavara. Samas selgub tähelepanelikumalt vaatlusel, et siin esineb kohati ebatäpsusi lätikeelsetes (ka esperanto?) tõlgetes. Nii nt *nāļad* – *anekdōtōd*, *tabandōkst*, *kītōbsōnad* "naljad – anekdoodid, mõistatused, vanasõnad' on läti keelde tõlgitud kui *joki* – *anekdots*, *mīklas*, *pasakas* 'naljad – anekdoodid, mõistatused, muinasjutud'. Omaette huvitavad on ka kaasaegsemaid teemasid puudutavad vestlused, milles on juttu nt pangast, kus tehakse rahaülekandeid ja vahetatakse Nõukogude rublasid Hiina peenraha vastu, või siis raudteeliiklusest.

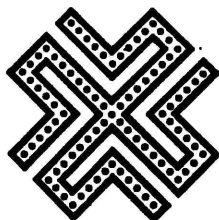
2.5.2.2. Valda Šuvcāne, Elfrīda Žagare "Latviešu – lībiešu sarunvārdnīca"

Koos "ārkamisaja" saabumisega Balti riikides saabus ka liivlastele omamoodi ārkamisaeg. 1989. aastal taasasutati Liivlaste Liit (toona nimetuse Liivi Kultuuri Selts all), tööd alustasid esimesed liivi keele kursused ning seetõttu tekkis vajadus ka liivikeelse kirjanduse ja õppematerjalide järele. Esimeseks selliseks väljaandeks sai 1989. aastal ilmunud laulude kogumik "Līvōd lōlōd" 'Liivi laulud', sellele järgnes Pētōr Dambergi 1935. aastal koostatud raamatu "Lugdōbāntōz skūol ja kuod pierāst" 'Lugemik kooli ja kodu jaoks' faksimiiitrükk 1990. aastal ja Valda Šuvcāne ja Elfrīda Žagare (Hilda Grīva õe) poolt koostatud raamat *Latviešu – lībiešu sarunvārdnīca*. Letkīel – līvōkīel rōksōnārāntōz 'Lāti – liivi vestmik'.

V. Šuvcāne, E. Žagare

LATVIEŠU—LĪBIEŠU
SARUNVĀRDNĪCA

LETĶĪEL—LĪVŌĶĪEL
RŌKSŌNARĀNTŌZ

RĪGA "ZVAIGZNE" 1991

Kuigi raamatu kaanel on ära toodud kaks autorit - Valda Šuvcāne ja Elfrīda Žagare, oli tööjaotus selle kahe autori vahel järgnev: Valda Šuvcāne koostas ja toimetas vestmiku, Elfrīda Žagare hea keelejuhina aga kontrollis vestmiku materjali. Seega tuleks raamatu tegelikuks autoriks pidada vaid Valda Šuvcāne't. Raamatu sissejuhatuses mainitakse möödamindes ka asjaolu, et selle koostamise käigus on kasutatud LW-d ja liivi keeleteadlase Pētōr Dambergi töid, täpsustamata küll, milliseid (Šuvcāne, Žagare 1991: 4).

Vestmiku koostamine oli teadagi keeruline, sest midagi sellelaadset polnud varem trükkis ilmunud. Tuli otsida välja sõnu ja fraase, neid kohendada ja kontrollida, samuti kirjutada juurde ülevaade liivi grammatikast. Kõik see poleks filoloogilegi kerge ülesanne olnud, Valda Šuvcāne aga oli hariduselt ajaloolane. Sügavamate erialaste teadmiste puudumine on vestmiku koostajat siin-seal veidi alt vedanud. Esimeseks selliseks apsakaks on raamatus kasutatud kirjaviisi ja liivi keele murde ekslik defineerimine, nimelt väidab vestmiku autor, et raamatus on kasutatud sama ortograafiat ja sõnavara, mida on kasutatud Pētōr Dambergi oma 1935. aastal koostatud lugemikus (Šuvcāne, Žagare 1991: 3). Autor kinnitab ka, et Pētōr Dambergi lugemikus on kasutatud lvli murret (Šuvcāne, Žagare 1991: 51), paraku ei pea kumbki neist väidetest paika. Esiteks kasutas Damberg oma lugemikus (Damberg: 1935) veidi täiustatud "Līvli" ortograafiat, mille üheks tunnuseks on ajalooliste ö ja y kasutamine. Šuvcāne vestmikust seda aga ei leia, nii nt on Dambergi lugemikus olev *ryp* 'rüpp' kõnealusel vestmikus *rip*. Ainsaks asjaoluks, mis viitaks lvli murdele ja Dambergi lugemiku ortograafiale, oleks vestmikus esinev esimese silbi pikk a, nt mā 'maa', mis on iseloomulik lvLä-le, kuid selle juurutas Damberg liivi ortograafiasse teatud kompromissina lvI ja lvLä kõnelejate vahel, kuna esimesed ei hääldanud sellel positsioonil puhast o-d ega teised puhast a-d (Damberg 1995: 12). Vestmikus on mõningaid probleeme ka sõnade õigekirjutusega, nt *oppatōd rišting* 'õpetatud inimene' pro *opatōd rišting* ja *aliskūol* 'algkool' pro *alizskūol* või *alliskūol*. Ent sellelaadse trükise esmakordsust arvestades on Šuvcāne entusiasm imekspandav ja tehtud töö igati kiiduväärt.

2.5.2.3. Valda Šuvcāne, Ieva Ernštreite “Latviešu – lībiešu – angļu sarunvārdnīca” (‘Lāti – liivi – inglise vestmik’)

Pärast Valda Šuvcāne poolt koostatud esimese vestmiku ilmumist 1991. aastal tekkis ajapikku vajadus selle täiendamise järele. Samuti kasvas läti keelt mitteoskavate inimeste hulgas nõudlus liivikeelsete õppevahendite järele. Selle tulemusena ilmus juba 1993. aastal liivi soost tõlkija Ieva Ernštreite abiga uue vestmiku käsikiri. See vestmik erines 1991. aastal ilmunud vestmikust vaid selle poolest, et oli kolmekeelne - lisatud oli inglise keel (Šuvcāne, Ernštreite 1993). Paljundatud käsikirja oli võimalik suhtelist hõlpsasti soetada Irēl asuvast Liivi rahvamajast.

Kasvav nõudlus tingis vajaduse vestmik uuesti käsile võtta ja välja anda selle uus trükk. 1995. aastal Irēl toimunud liivi kirjakeele konverentsil kinnitati liivi keele ortograafia reegleid, mis omakorda tingis vajaduse vestmikus kasutatav liivi keele ortograafia ümber töötada ja viia vastavusse kehtivate ortograafiareeglitega.

Uus vestmik erineb eelmisest eelkõige selle poolest, et vestmiku keel on viidud vastavusse liivi keele ortograafiaga (Šuvcāne, Ernštreite 1999: 15), samuti on tekstidesse lisatud inglise keel. Muutmatuna pole säilinud ka vestmiku sisu. Fraaside osa on puhastatud mõningatest vananenud väljenditest ja täiendatud uutega. Kohandatud on ka struktuuri – mõned eelnevalt ühes peatükis käsitletud teemad on eraldatud eraldi peatükkideks. Täiendatud ja kohandatud on ka sõnavara loendite osa. Juurde on lisatud mõningad uued sõnavarateemad, mida eelmises vestmikus kas polnud üldse või käsitleti üldloendis.

2.5.2.4. Ülle Toode, Triinu Borga “Väike liivi – eesti – soome vestmik”

Pärast Eesti taasiseseisvumist on Tartu Ülikoolis valminud kaks liivi sõnavaraga seotud tööd. Teisest (Ernštreit 1998) tuleb juttu järgmises peatükis, esimesega aga tutvume praegu. See on Ülle Toode ja Triinu Borga poolt Tartu Ülikooli

Läänemeresoome õppetoolis kirjutatud seminaritöö: Väike liivi – eesti – soome vestmik (Toode, Borga 1996).

Vestmik sündis eelnevas peatükis juba kirjeldatud põhjustel, milleks oli liivikeelsete õppematerjalide puudumine teistes keeltes (peale läti keele). Teisalt oli vestmiku tekke põhjuseks Liivi rannas ekspeditsioonil käinud üliõpilaste soov koostada seminaritööna materjal, millel oleks konkreetne ja praktiline kasutusväärtus.

Vestmik on koostatud samadel põhimõtetel nagu teisedki liivi keele vestmikud ning sisaldab nii temaatilisi vestlusi kui ka tarvilike sõnade loendeid. Nagu kaks eespool kirjeldatud Šuvcāne vestmikku, kasutab ka kõnealune vestmik varasemaid allikaid, täpsemini Šuvcāne 1991. aasta vestmikku. Nende omavahelisel võrdlemisel on siiski näha, et algmaterjalist on alles jäänud suhteliselt vähe. Vestmiku struktuur on ümber tehtud, vestmiku sisu on täiendatud ja laiendatud. Vestmiku liivikeelne osa on saadud a) otse varasematest allikatest; b) nende puudumisel keelejuhi Elfrīda Žagare käest. Žagare on olnud üldse heaks keelejuhiks paljudele eestlastele. Esiteks oli tema häädus keeljuhtide seas üks puhtamaid, samas oskas ta peale liivi ja läti keele perfektselt ka eesti keelt, mis hõlbustas tunduvalt keeleuurijate, käesoleval juhul autorite tööd. Žagare ainsa keelejuhina kasutamisel olid ka mõned negatiivsed küljed. Tänu heale eesti keele oskusele kippus Žagare oma liivi keelde põimima liivi keele vajadustele kohandatud eesti keele sõnu. Teiseks Žagare oli küll hea keelejuht, kuid keelekorralduslike küsimustega pidanuks tegelema autorid ise.

2.5.3. Liivi keele praktilised sõnaraamatud

2.5.3.1. Valt Enštreit “Lībiešu-latviešu valodas vārdnīca” (‘Liivi – läti sõnastik’)

Liivi keele praktiliste sõnaraamatute puudumine on olnud tõsiseks probleemiks liivi keele õppimisel juba alates 1970ndatest aastatest. Alates 1980ndast aastast täitis seda rolli kogumiku “Lībiešu tautasdziesmas” (Damberg, Karma 1980) taga olev väike sõnastik. Pärast Läti Vabariigi taasiseseisvumist 1991. aastal ja “liivi ärkamisaega” kasvas küll trükis avaldatud liivikeelsete materjalide hulk ja algas liivi keele õpetamine Riias, Ventspilsis ja Kuolkas, kuid sellest kõigest oli vähe kasu, kuna tavainimeste võimalused töötada tekstidega olid piiratud. Tollal oli ainsaks

kättesaadavaks, usaldusväärseks ja ulatuslikuks sõnaraamatuks Kettuneni sõnaraamat, mis aga ei suutnud aidata neid, kes ei osanud saksa keelt või ei olnud kursis foneetilise transkriptsiooniga, milles liivikeelsed märksõnad on Kettuneni sõnaraamatus kirja pandud.

Seose sellega tekkis terav vajadus mõne sellelaadse õppevahendi järele. Tuleb nentida, et paljud liivi keele õpetamisega seotud inimesed küll tunnistasid probleemi olemasolu, kuid ei näinud selle võimalikku lahendust. Probleemi ei suutnud lahendada ka 1991. aastal ilmunud Valda Šuvcāne koostatud vestmik (Šuvcāne, Žagare 1991).

Aastal 1992 üritasid käesoleva kirjutise autor ja tollane liivi keele õpetaja Zoja Sīle peaaegu üheaegselt lahendada sõnaraamatu puudumise probleemi Kettuneni sõnaraamatu tõlkimisega läti keelde (Ernštreit, 1995:1). See tundus esialgu olevat kõige ratsionaalsem variant, kuna nii langes ära vajadus tegelda sõnavara kogumisega.

Siiski selgus peagi, et Kettuneni sõnaraamatu tõlkimine polegi niisama kerge ülesanne nagu algul tundus. Esiteks ei pruukinud tõlgitud vasted olla täpsed, seega oleks üheks tähtsaimaks tööks pidanud muutuma vastete kontrollimine. Teiseks sisaldab Kettuneni sõnaraamat palju tavainimesele mittevajalikku materjali. Kolmandaks puuduvad sõnaraamatust paljud sõnad, mis on tänapäeva inimesele eneseväljendamise seisukohalt hädavajalikud. Neljandaks oleks tulnud sõnu tõlkimise käigus translitereerida foneetilisest transkriptsioonist liivi kirjakeelde. Viiendaks polnud arvutid tollal veel laialt levinud, seega oleks uue sõnaraamatu tegemine eeldanud sõnade kartoteegi koostamist, mis oleks aga olnud väga ajamahukas protsess.

Kõik ülalnimetatud tegurid ja asjaolu, et kummalgi potentsiaalsel tõlkijal polnud sellal veel vastavaid tõsisemaks tööks vajalikke teadmisi, tingiski alustatud töö poolelijätmise. Zoja Sīle tehtud Kettuneni sõnaraamatu tõlked ilmusid küll mõned aastad hiljem ajakirjas "Līvli" pealkirja "Izvilkumi no Lauri Kettunena vārdnīcas" "Väljavõtted Lauri Kettuneni sõnaraamatust" all (Sīle 1997/1998), käesoleva kirjutise autori alustatud katsed jäid aga esialgu riulile.

Juba esimeste Kettuneni sõnaraamatu tõlkimise katsete järel tekkis arusaam, et kõige sobilikum viis mis tahes sõnastiku vormistamiseks on elektrooniliste

tekstitötlusvahendite kasutamine. Liivi keele puhul tähendas see aga uut probleemi. Nimelt on liivi ortograafias palju selliseid tähti, mida toleaeagne tarkvaratööstus ei tunnistanud. Esimest korda üritati seda probleemi lahendada juba aastal 1993, kui ajalehe "Līvli" lisana pidi ilmuma esimene liivikeelne number "Līvli+". Kuna seda pidi küljendama juba elektrooniliselt, oli tarvis ka vastavaid fonte. Siinkohal ulatas oma abistava käe minu klassivend ja hea programmeerija Atis Straujums, kes lõi esimesed PC-põhjalised liivi fondid LivBaltTimes, LivBaltHelvetica ja LivBaltTiffany. Need fondid tuginesid tollal Lätis laialt kasutataval Balt süsteemile. Huvitav on märkida, et neid liivi fonte kasutatakse erinevate liivi tekste sisaldavate väljaannete tegemiseks tänapäevalgi.

1994. aastal omandas käesoleva kirjutise autor oma esimese arvuti, milleks oli Apple Powerbook 150. Ka siin kerkis päevakorda liivi fontide probleem, kuid kuna Mac-operatsioonisüsteem oli tollal palju paindlikumalt erisoovidele sobitatav kui Windows 3.1, tekkisid esimesed liivi fondid paari päevaga. Esimesed sellised fondid – LivTimes ja LivHelvetica - tuginesid seega mitte PC, vaid MacCE fontide standardile. Hiljem suurenes liivi fontide valik 15 erineva fondini, mida kasutati kõigis Liivi Kultuuri Keskuse väljaannetes. Mõned päevad nõudis ka vastava klaviatuuridraiveri väljatöötamine liivikeelsete tekstide hõlpsamaks kirjutamiseks.

Mõned kuud hiljem sai sõnastiku koostamine uue ootamatu tõuke. Arvutit konfigureerinud programmeerija oli soetanud mugava andmebaasi programmi (FileMaker 2.0). Ehkki esialgselt polnud plaanis sellega tõsisemalt tööd teha, selgus arutluste käigus, et programmi saab kasutada ka tekstide töötlemiseks. Seejärel konfigureeriti vastavate näpunäidete kohaselt ka vastav andmebaas, et katsetada sõnastiku tegemist.

Seejärel töö seiskus. Ilmnes, et kuigi programmi saab kasutada tekstide töötlemiseks, pole selle loomise käigus siiski liivi keelega arvestatud. Lahendamist nõudvaid probleeme oli neli: a) programmis oli küll ette nähtud sõnade tähestikuline järjestamine, kuid valida oli võimalik vaid inglise, saksa, prantsuse, hispaania ja itaalia keele vahelseega pidi programmile selgeks õpetama liivi tähestiku; b) liivi keele õppetekstides ja/või sõnaraamatutes tuleb kasutada katketooni märki ja ära näidata liitsõna piir. Neist kahest märgist ei saanud aga programm aru ning suhtus

neisse kui eraldi sümbolitesse, mis omakorda takistas sõnade järjestamist; järelkult tuli ka sellest puudusest lahti saada; c) programmile tuli selgeks teha, et sõnade järjestamisel pole pikkadel ja lühikestel tähtedel vahet; d) programm pidi siiski aru saama, et vahet peab tegema palataliseeritud/palataliseerimata ja sibilantide ja nende afrikaadist vastete vahel. Kõik see kokku kujutas endast suhteliselt rasket ülesannet, mille lahendamine nõudis Atis Straujums'ilt tema programmeerimisoskustega siiski kõigest kuu aega. Straujums murdis programmi sisse, muutis ära ühe sorteerimisvalikutest, täiendades seda mõningate lubatud tähtedega ja muutes tähtede järjekorra liivi keele tähestikule vastavaks. Kuna sorteerimisvahendi abil polnud võimalik katketooni märke ega liitsõna piire eemaldada, pidi ta programmeerima välja, milles sõnad töödeldi ümber ja puhastati vastavatest märkidest. Ehkki lahendus oli suhteliselt keeruline, töötas see hästi.

Tänu sellele võis töö sõnastiku koostamise juures jätkuda. Ent tänu vahepeal tekkinud järelemõtlemisajale olin jõudnud arusaamisele, et tööd sõnastiku juures tuleks jätkata süsteemsemalt kui seni. Võtsin LW ja hakkasin sellest sõnu valikuliselt arvutisse toksima, tõlkides nende vasted läti keelde. Selle töö tulemusena tekkis 1995. aasta suveks umbes 4000 ühikut sisaldav andmebaas, mis samal aastal enne Irel toimuvat lastelaagrit sai küljendatud, välja trükitud ja paljundatud 50 eksemplaris.

Sellest tekkis esimene nn “test-väljaanne” (Ernštreit 1995ab). See kujutas endast kaht raamatut, millest ühes oli liivi-läti ja teises läti-liivi sõnaraamat. Väljaanne oli mõeldud kasutamiseks Irel toimivas liivi lastelaagris liivi keele õpetamise abivahendina. Tänu sellele said laagris õppinud lapsed ülesandeks tõlkida tekste liivi keelest läti keelde ja läti keelest liivi keelde.

Sissejuhatuses on öeldud, et sõnastik sisaldab 3599 sõna (Ernštreit 1995a: 1). Tegelik märksõnade arv on väiksem, sest andmebaasi programmis ei olnud tehniliselt võimalik vastet tabeli kujul esitada. Seega pidi andmebaasis olema vaid üks tähendus ühe kande kohta ja väljatrükkis asusid sageli kõrvuti samad sõnad erinevate tähendusega. Seda pidi tegema sellepärast, et andmebaasist saaks automaatselt genereerida peale liivi – läti sõnastiku ka läti - liivi sõnastiku. Siinkohal kulub ära väike selgitus. Andmebaasi kande kuju oli enne selle väljaande tegemist järgnev : **liivi sõna 1: läti tähendus 1; liivi sõna 1: läti tähendus 2**. Teoreetiliselt olnuks võimalik

ka järgneva kande tegemine: **liivi sõna 1: läti tähendus 1, läti tähendus 2**. Kuid siis oleks läti - liivi sõnastiku tegemisel ilmnenud järgnev probleem: **läti tähendus 1, läti tähendus 2 : liivi sõna 1; läti tähendus 1, läti tähendus 3 : liivi sõna 4** (antud juhul on aga **läti tähendus 1: liivi sõna 1 ; läti tähendus 1: liivi sõna 2**). See probleem sai aga kõrvaldatud juba enne minu diplomitöö (Ernštreit 1998) valmimist.

Enne sõnastiku väljaandmist tuli andmebaasi teha ka mõningaid muudatusi. Esiteks oli 1995. aasta märtsil Irel toimunud liivi kirjakeele konverents, kus kinnitati liivi ortograafia reegleid. See tähendas aga, et andmebaasis kasutatud sõnade ortograafiapuudused tuli kõrvaldada; osaliselt see ka õnnestus. Teiseks olin saanud kevadel kätte Tiit-Rein Viitso käänamis- ja pöörastabelite algse variandi, mida ta lahkelt lubas sõnastiku lisamaterjalina kasutada. Siiski hoiatas ta, et tabelite koostamine pole veel lõppenud, seega võis nende kasutamine olla vaid ajutine. Et tegemist oli tõepoolest test-väljaandega, võtsin tabelid siiski kasutusele ja varustasin vahetult enne väljatrüki tegemist tüübinumbritega ka andmebaasis olevad muutsõnad. See töö sai tehtud nõ "põlveotsas" ja arvestusega, et tüübinumbrid võivad veel muutuda, sestap pole selles väljaandes määratud tüübid eriti usaldusväärsed - toimus ju määramine tihti mitte paradigma, vaid mõnede põhivormide alusel. Seda suurem oli minu imestus avastades, et selle väljaande alusel on määratud tüübid Kersti Boiko liivi keele õpikus (Boiko 2000: 6).

2.5.3.2. Valt Ernštreit "Liivi-eesti, liivi-läti ja liivi-soome sõnaraamat"

Pärast test-väljaande ilmumist 1995. aastal jätkus töö andmebaasiga. Üsna pea, pärast uue *FileMaker* versiooni saamist lahenesid ka paljud tehnilised probleemid, mis tarkvaratootja oli juba ise kõrvaldanud. Tekkis võimalus esitada vasteid tabelina, st nüüd tohtis andmebaasis olla sõnadel piiramatu arv vasteid, ilma et see segaks teisesuunaliste sõnastike tegemist. See lubas lisada andmebaasi vasteid ka teistes keeltes. Kuna aja jooksul oli tekkinud nõudlus eesti ja soome vastete järele, lülitasin needki sõnaraamatusse. Soome vastetega oli mulle suureks abiks soomlane Hannu Oittinen, kes vaatas minu pakutud vasted lahkesti üle.

Probleemiks jäi aga endiselt sõnade järjestamine, kuna uue programmi ilmumisega oli järjestamissüsteem muutunud ja olukord järjestamisega sama, mis mõnede aastate

eest. Paraku ei saanud ma sel ajal enam klassivenna abi kasutada ning olin sunnitud tekkinud probleemi ise lahendama. Ehkki mul puudusid sügavamad teadmised programmeerimise alal, püüdsin probleemi omal jõul lahendada. Otsingute tulemusena tulin mõttele lisada igale kandlele käsitsi juurde üks lisaväli - nn sorteerimisväli, millesse kirjutasin käsitsi sõna moonutatud, kuid järjestamiseks sobiva kuju, nt *mō* 'maa' transformeerus *mo-* ks, *kaņki* 'tibu' transformeerus *kanzzzki-ks* jne. Tekkinud süsteem küll oli programmeerijate vaatevinklist totter, kuid töötas hästi.

Sama ajal tegelesin aktiivselt ka andmebaasi kvaliteedi parandamisega. Muutsin sõnavara veidi kompaktsemaks ja ühtlasi kontrollisin ka sõnade tähendusi, seda eelkõige läti keeles, milleks kasutasin ka keelejuhtide Poulīn Kļaviņa, Elza Mansūrova, Elfrīda Žagare jt abi. Seejärel vaatasin üle sõnade vasted teistes keeltes, st eesti ja soome keeles. Palju tööd nõudis ka sõnade õigekirjutuse ja põhivormide väljaselgitamine ja kontroll.

Pärast kõigi eelpool loetletud aega- ja vaevanõudvate tööde lõpetamist oli minu bakalaureusetöö (Ernštreit 1998) valmis. Pärast tähenduste kokkutõmbamist ja kompaktsemaks muutmist sisaldas see umbes 2500 märksõna koos vastetega eesti, läti ja soome keeles. Bakalaureusetöösse lülitasin ka väikese ülevaate senistest liivi keele sõnavaraallikatest, millest käesolev töö on välja kasvanud.

2.5.3.3. Valt Ernštreit "Līvōkiel-letkiel ja letkiel-līvōkiel sōnārōntōz" ('Liivi – läti ja läti – liivi sõnaraamat')

Töö andmebaasiga jätkus ka pärast bakalaureusetöö valmimist. Ükski asi, eriti sõnaraamat, ei saa olla niivõrd täiuslik, et seda ei saaks muuta veel täiuslikumaks. Mõned kuud pärast bakalaureusetöö kaitsmist alustasin ma Liivi Kultuuri Keskuse juhatusel tungival palvel tööd sõnaraamatu trükkitoimetamise juures. Sõnaraamat ilmus Riias 1999. aastal (Ernštreit 1999), peaaegu ühel ajal Valda Suvcāne uue vestmikuga. See sõnaraamat sisaldab ühes suunas umbes 2500 märksõna (Ernštreit 1999: 3)

Tööl sõnastiku toimetamise juures oli mitu aspekti. Esiteks tuli uuesti vaadata üle kõik läti vasted. Seekord oli mul abiks ka liivi etnograaf doktorant Renāte Blumberga, kes aitas leida sõnadele täpsemaid vasteid. Omaette probleemiks oli ka põhivormide korrektne esitamine ning paljudes kohtades, kus seda polnud varem tehtud, said põhivormid eraldi juurde lisatud. Samuti sai paremaks tehtud läti vastete esitus.

Renāte Blumberga nõuandel said paljudele sõnadele lisatud ka näitelauseid ja nende tõlked läti keelde, mille otsimisel oli suureks abiks Poulīn Kļaviņa. Näited lisati enamasti sinna, kus lätikeelsel kasutajal võinuks tekkida probleeme sõna korrektse kasutamisega lauses või selle täpse tähenduse mõistmisega. Täiendatud sõnastik vaadati üle liivi kirjakeele ortograafia seisukohalt, et kõrvaldada viimased võimalikud probleemid, kuna sellest sõnaraamatust pidi tulema ja tuligi esimene liivi kirjakeele sõnaraamat. Viimasest asjaolust järeldus, et sõnaraamatut võib kasutada ka ortograafiasõnastikuna, seepärast oli sõnade õigekirjutusel sõnaraamatus erakordne tähtsus.

Kuna sõnaraamat pidi tulema kahesuunaline, tuli eraldi tähelepanu pöörata läti-liivi osale, mis tugines andmebaasist automaatselt saadud loendile. Automaatselt saadud loend pole teadagi täpne, seega nõudis läti- liivi osa suurt tähelepanu ja tööd. Eelkõige pidi üle vaatama läti märksõnade vastavuse liivi märksõnadele. Kohati tuli tähendusi kokku võtta ja ümber vormistada.

Et hõlbustada liivi keele õppimist, lisasin sellesse ka Tiit-Rein Viitso poolt välja töötatud liivi keele käänamise ja pööramise tabeleid (see on esimene väljaanne, kus need tabelid avaldati), muutes eelnevalt nende kirjaviisi kirjakeele ortograafiale vastavaks, samuti väikese ülevaate liivi keelest ja selgituse sõnaraamatu kasutajale.

3. Kokkuvõte

3.1.Sõnavaraallikate kokkuvõte

3.1.1. Sõnavaraallikate omavahelised seosed

Nagu eelmisest peatükist nähtub, on liivi sõnavara teemadel kirjutatud erinevaid töid – nii sõnavarauurimusi ja sõnaraamatuid kui ka vestmikke ja sõnavaraloendeid. Paljud neist on omavahel seotud. Allikate omavahelisi seoseid saab jälgida tabelis 2.

Nagu tabelist näha, on olulisim liivi sõnavara allikas Lauri Kettuneni sõnaraamat. Ühelt poolt sisaldab see eelnevalt koostatud sõnavaraallikaid (Looritsa Kogu, Sjögren 1861b), teiselt poolt on Kettuneni sõnaraamat olnud ise paljude sõnavaraallikate loomise aluseks (Ollisaar 1959, Suhonen 1973, Laakso 1988, Ernštreit 1999a). Pärast Kettuneni sõnaraamatu ilmumist on selle abi kasutanud ka pea kõik teised liivi keele sõnavaraallikate autorid.

Mingil määral on allikate koostamisel kasutatud ka muid allikaid – vanemaid liivi sõnavara allikaid (Kettunen 1938, Winkler 1996 ja 1999), Looritsa sedelkartoteeki (Kettunen 1938, Laur 1984), Sjögren – Wiedemanni sõnaraamatut (Sivers 1971b, Suhonen 1973) jms – kuid need on üksikjuhtumid.

Omamoodi huvitavad on autorite enda kogutud materjali põhjal valminud tööd. Loomulikult kuuluvad siia kõik varasemad liivi sõnavara allikad Kettuneni sõnaraamatuni välja, loetelud ja vestmikud (see on tingitud nende olemusest), aga ka kaks sõnavarauurimust – Turm 1967, Kaal 1967, samuti Dambergi kogu ja ČDG.

Ülaltoodu kinnitab vähimagi kahtluseta kaht väidet – esiteks annab tabel tunnistust sellest, et Kettuneni sõnaraamatul on liivi sõnavara allikate koostamisel kõige olulisem roll, samuti seda, et just see sõnaraamat sobiks loodava suurema liivi keele sõnaraamatu aluseks, kui selle koostamise soov peaks kunagi tekkima. Teiseks on olemas kaks käsikirjalist suuremahulist liivi sõnavara allikat – Dambergi kogu ja ČDG – mis on liivi sõnavara seisukohalt samuti ääretult olulised ning suudaksid loodavat sõnavaraallikat paljuski täiendada (vt tabel 3).

3.1.2. Sõnavaraallikate võrdlus Kettuneni sõnaraamatuga

Eelmises peatükis kirjeldatud sõnavaraallikate seosed annavad tunnistust sellest, et tähtsaim roll erinevate liivi sõnavaraallikate koostamisel on olnud Kettuneni sõnaraamatul. Veelgi parema ülevaate saamiseks liivi sõnavaraallikatest on tabelis 3 ära toodud sõnavaraallikate mahud, neis esineva sõnavara kattuvus Kettuneni sõnaraamatuga ja omadused, mille poolest nad suudaksid Kettuneni sõnaraamatut täiendada.

Lisamärkusena tabeli juurde tuleks rõhutada, et Šuvcāne 1991, 1993, 1999 vestmikes esinevad sõnad nii sõnastiku kui ka vestmiku osas; Toode, Borga 1996 vestmikus märksõnu eraldi ei esitata ning Rätsepa 1959 aasta uurimuses on tegemist väljenditega, kuid märksõnu otseselt ei esitata.

Tabelist on näha, et suurem osa sõnavaraallikaid ei suuda Kettuneni sõnaraamatut oluliselt täiendada. Pealegi on suurem osa tabeli ülaosas olevatest suhteliselt suuremahulistest (üle 1000 sõna) allikatest juba Kettuneni sõnaraamatuga seotud. Kõige olulisemat rolli mängivad aga siingi Dambergi kogu ja ČDG. Lisaks neile on tähtis osa ka Eduard Vääri doktoriväitekirjal.

Tabeli kaks viimast tulp on allikaloo seisukohalt ebaolulised, neis peegeldavad võimalused muuta töö liivi sõnavaraga efektiivsemaks.

	Märksõnade arv	Kattuvus LW-ga	Uued märksõnad	Uued tähendused	Uus grammatikalane info	Funktsionaalsuse tõstmine	Elektrooniline versioon
Kettunen 1938	11500	■	■	■	■	■	■
Laakso 1988	10919	■				■	
Sjögren 1861b	9000	■	■	■			
Setälä kogu	7500	■	■	■	■		
Dambergi kogu	6000	■	■	■	■	■	
Winkler 1996	4770	■	■	■	■		
Looritsa kogu	3600	■	■	■	■		
Suhonen 1973	2534	■	■	■	■		
Ernštreit 1995ab, 1998a, 1999a	2500	■	■	■	■	■	■
Vääri 1974	2220	■	■	■	■		
ČDG 1964	2000	■				■	
Šuvcāne 1991, 1993, 1999	1800	■	■	■			■
Mälk 1981b	1400	■	■	■	■		
Winkler 1999	1305	■	■	■	■		
Sievers 1971b	829	■	■	■	■		
Boiko 2000	800	■	■	■	■		■
Toode, Borga 1996	700	■	■	■			■
Pärtel 1966	609	■	■	■			
Sīle 1997/1998	600	■					■
Lindeberg 1966	525	■	■	■			
Damberg, Karma 1980	500	■					
Turm 1967	360	■	■	■	■		
Rätsep 1959	321	■	■	■	■		
Kaal 1967	261	■	■	■			
Laur 1984	225	■					
Tamkõrv 1967	198	■	■	■			
Ollisaar 1957	65	■					

Selgitused:

Oluline
Suurel määral
Vähesel määral
Pole oluline

Tabel 3

Märkus:

Liivi keele sõnavaraallikate võrdlus LW-ga

Sõnavaraallikad järjestatud neis esinevate märksõnade arvu põhjal

3.2. Täielik liivi keele sõnaraamat

3.2.1. Põhjendus

Seoses paljude emakeelsete liivlaste surmaga ning samaaegselt välja antud ulatuslike kirjalike liivi keele materjalide avaldamisega viimaste aastakümnete jooksul võib teatud faasi liivi keele ajaloos ja arengus lugeda lõppenuks. Tegelikus elus on liivi keeles lõppenud ka aktiivne sõnaloome, samuti on juurdetekkiva uudse liivikeelse materjali osakaal langenud nullilähedaseks.

Sellega on aga avanenud ainulaadne võimalus sellise nõ ideaalse liivi keele sõnavara allika koostamiseks, mis koondaks **kõiki** seni liivi keeles esinenud ning erinevatele kandjatele talletatud sõnu. Kuigi sellise sõnavaraallika ehk Täieliku liivi keele sõnaraamatu (TLKS) koostamine on hetkel veel hüpoteetiline, on see siiski realselt ja suhteliselt hõlpsasti teostatav, kuna materjali sõnaraamatu koostamiseks on piisavalt, ehkki piiratud koguses.

Selline sõnavaraallikas oleks nii kõrge praktilise kui ka teadusliku väärtusega ning sellest oleks kasu nii liivi keele õppijaile ja tõlkijaile kui ka erinevate teemadega tegelevatele keeleteadlastele.

Järgnevalt üritan seda hüpoteetilist mõtet edasi arendada, vaadelda TLKS-i koostamiseks vajalikke abivahendeid ja analüüsida töös kirjeldatud liivi sõnavara allikaid selle uudse sõnavaraallika vaatevinklist.

3.2.2. Vajalikud abivahendid

Tänapäeva arenenud tehnoloogiad lubavad tunduvalt hõlbustada ka sõnaraamatute koostamist. Nii näiteks on Kersti Boiko koostatud õpiku “Līvõ kēļ. Piški optõbrõntõz” lõpus asuv sõnaraamat saadud õpiku teksti automaatse analüüsi tulemusena Word programmis. Ka sellise ulatusliku liivi sõnavaraallika jaoks oleks elektrooniline kuju tänapäeva seisukohalt kõige sobivam. See hõlbustaks nii sõnaraamatu koostamist kui ka hilisemat tööd sellega. Ühtlasi tuleb nentida, et tänapäeval on kättesaadavad ka

mõningate sõnavaraallikate elektroonilised versioonid (vt tabel 3), mis sobivad suurepäraselt sellisesse kogusse lülitamiseks.

TLKS-i koostamisel eristaksin kolm põhilist etappi:

- 1) Olemasolevate liivi sõnavara allikate ühendamine;
- 2) Liivi keele arhiivi/korpuse loomine.
- 3) Mõlema eelnevalt nimetatud etapi töötulemuste omavaheline ühendamine ja võrdlus, sõnade tähenduste täpsustamine, paradigmade väljaselgitamine jm sõnaraamatu valmistamisega otseselt ning kaudselt seonduv töö.

Tulevase sõnaraamatu skeletiks võivad saada olemasolevad liivi keele sõnaraamatud, sõnaloendid jm sõnavara valmiskogud, mis võivad anda valdava osa sõnaraamatu märksõnadest (vt ka tabel 4). Arvestades sellelaadsete ulatuslike kogude olemasolu, poleks uute kogude kogumine otstarbekas. Pealegi pole see praeguses olukorras puhtfüüsiliselt võimalik, sest emakeelseid liivlasi on alla kümne ning häid keelejuhte nende hulgas maksimaalselt kaks.

Samal põhjusel on sellise sõnaraamatu loomisel tähtis ka liivi keele arhiivi/korpuse loomine. Keelejuhtide puudumine välistab sõnade tähenduste kontrollimise võimaluse välitöödel, seega peab piirduma kirjalike allikate või lindistustega. Sõnade ja nende tähenduste ühekaupa kontrollimine on aga äärmiselt raske ja töömahukas ülesanne, millest tänapäeva tehnilisi võimalusi arvestades on tunduvalt lihtsam keele korpuse loomine ning selle hilisem kasutamine ja töötlemine sõnaraamatu koostamise otstarbel. Ühtlasi on sellise kogu koostamine liivi keele puhul suuremate ja aktiivsemas kasutuses olevate keeltega võrreldes palju lihtsam, sest tegemist on siiski piiratud materjaliga.

Seega tagaks liivi keele arhiiv sõnaraamatu loojale esiteks võimaluse saada olemasolevates allikates puuduvaid sõnu ning teiseks kontrollida olemasolevate sõnavarakogude täpsust nii tähenduste kui ka paradigmade lõikes. Käesoleva kirjutise autori arvamuse kohaselt on see liivi keele puhul paraku ainuvõimalik variant.

Esimesed sammud sellise liivi keele arhiivi (LKA) suunas on juba tehtud – Helsingis on professor Seppo Suhoneni juhtimisel hoogu võtnud projekt, mis näeb ette läänemeresoome keeltes ilmunud kirjanduse osalise arvutisse sisestamise. Sisuliselt tähendab see ka liivi keele arhiivi loomise algust.

3.2.3. Sõnavara allikate hinnang TLKS-i tegemise vaatevinklist

Juba eelnevast sõnavaraallikate kokkuvõttest on selgunud, et tähtsaimaks liivi sõnavara allikaks on Lauri Kettuneni sõnaraamat. Seda, mida teised sõnavaraallikad suudavad Kettuneni sõnaraamatule lisada, iseloomustas tabel 3. Sõnavaraallikate uuel vaatlemisel TLKS-i tegemise vaatevinklist ilmnevad kasutusvõimaluste kõrval ka nende kasutamisega seotud probleemid. Sõnavaraallikate plussid ja miinused sellest vaatevinklist on ära toodud tabelis 4.

Tabel 4

Sõnavaraallikate hinnang TLKS-i koostamise vaatevinklist

Märkus: sõnavaraallikad on järjestatud neis esinevate märksõnade arvu järgi (vt tabel 3).

Allikas	Plussid	Miinused
Kettunen 1938	Kettuneni sõnaraamat on universaalse liivi sõnavaraallika koostamiseks parim variant. Kettuneni sõnaraamat ühendab endas suurema osa selle tegemise ajal saadaval olnud sõnavaraallikaid, samas ei saa muude allikate mahtu Kettuneni sõnaraamatuga isegi võrrelda (paljud neist ongi tehtud Kettuneni sõnaraamatu põhjal).	TLKS-i loomise vaatevinklist on esimeseks probleemiks foneetiline transkriptsioon. Loogiline, tehniliselt lihtsamini teostatav ja efektiivsem oleks. TLKS-is kirjakeele transkriptsiooni kasutamine. See aga tähendab, et esimeseks suureks tööks oleks Kettuneni sõnaraamatus esitatud sõnade translitereerimine liivi kirjakeelde. Siit ka teine probleem: TLKS-is tuleb sõnad pärast nende translitereerimist järjestada ümber vastavalt kirjakeele tähestikule, ent tänapäeva tehnilisi vahendeid arvestades on see üpriski lihtne ülesanne. Takistuseks on ka sõnade muutevormide puudumine LW-s. See tähendab, et nende teadasaamiseks on LKA kasutamine mõõdapääsmatu, samas ei ole sellestki alati abi.
Laakso 1988	See sõnastik saab täita TLKS-i koostamisel toetavat rolli. Nimelt saab pöörd sõnastikku kasutada sõnatüüpide hõlpsamaks määratlemiseks ja puuduvate paradigmade väljaselgitamiseks.	Kuna tegemist on Kettuneni sõnaraamatu töötusega, ei sisalda raamat sõnavara osas uudset materjali. Kirjakeelest erinev kirjaviis.
Sjögren 1861b	Sjögreni – Wiedemanni sõnaraamatust võib leida mõningaid uusi sõnu ja tähendusi, mis Kettuneni sõnaraamatu koostamisel on kahe silma vahele jäänud. Grammatika osas olevad tekstid sobivad suurepäraselt LKA-sse lülitamiseks ning võivad selle kaudu pakkuda uusi märksõnu/ tähendusi/ muutevorme.	Sõnaraamat on eelnevalt juba teiste autorite poolt läbi töötatud. Kirjakeelest erinev kirjaviis.
Setälä kogu	Tänu sellele, et Eemil Nestor Setälä kogu on keeleteadlaste poolt peaaegu kasutamata, võib see pakkuda TLKS-ile varem registreerimata sõnavara, sõnade erinevaid tähendusi, grammatikalast informatsiooni jms. Peagi on sellest kogust oodata elektroonilise versiooni ilmumist.	Hetkel on kogule raskendatud juurdepääs. Kirjakeelest erinev kirjaviis.
Dambergi kogu	Dambergi kogu on kirjakeelne, seega translitereerimise probleem langeb siin ära. Kogu suudab pakkuda ulatuslikku ja uudset sõnavaraalast materjali, sh	Surma tõttu ei jõudnud Damberg oma kogu koostamist lõpetada.

	hulgaliselt uudissõnu. Kogus on määratud muutesõnade tüübid, mis kergendavad paradigmade teadasaamist.	
Winkler 1996	Salatsi liivi kaasamine TLKS-i on omaette ülesanne. See väljaanne tagab selle ülesande täitmise. Raamatus esinevad tekstid sobivad LKA-sse lülitamiseks.	Raamat saab pakkuda uudet materjali vaid LKA kaudu, kuna Salatsi liivi sõnastik kattub Sjögren-Wiedemanni ja Kettuneni sõnaraamatuga.
Looritsa kogu	Kogu võib pakkuda mõningaid uusi sõnu – tähendusi. Kogu kolmandas osas olev liivi etnograafiline sõnastik võib oluliselt kaasa aidata liivikeelsetele etnograafilistele terminitele korrektsete vastete leidmisele.	Kogu on läbi töötanud ja oma sõnaraamatusse lülitanud Lauri Kettunen.
Suhonen 1973	Sellest põhiliselt laensõnade etümologiseerimisele keskendatud uurimusest võib saada abi just laensõnade tähenduste täpsustamisel ja väljaselgitamisel.	Kirjakeelest erinev kirjaviis. Koostatud varasemate allikate põhjal.
Ernštreit 1995ab, 1998a, 1999a	Sõnaraamatus on mõningaid sõnu, mida varasemates allikates ei esine. Sõnaraamatu aluseks on elektrooniline andmebaas. Samasugune või samane andmebaas peaks olema ka TLKS-i aluseks. Kui Kettuneni sõnaraamatust võiks saada TLKS-i selgroog, siis selle sõnaraamatu aluseks olevast andmebaasist võiks saada TLKS-i selgroo esimene lüli. Muutesõnadel esitatud tähtsamad põhivormid. Kirjakeelne.	Tehtud Kettuneni sõnaraamatu põhjal. Sõnavara hulk ja sõnade valik on puudulik.
Vääri 1974	Ulatuslik uurimus, milles sõnad on esitatud koos tähenduste ja näidetega. Vaatamata sellele, et tugineb varasematele allikatele, sisaldab see hulgaliselt oma materjali. Heaks toetuseks nii uute sõnade, tähenduste kui ka paradigmade väljaotsimisel.	Koondab osaliselt varasemaid allikaid. Oma materjal esitatud foneetilises transkriptsioonis.
ČDG 1964	See kirjakeelne sõnaraamat pakub palju uut sõnavara. Eriti palju on selles kaasaegsemaid asju ja nähtusi iseloomustavaid sõnu, samas võib kohata ka palju uusi erialaseid sõnu, nt taimenimetusi ja oskussõnavara.	Bibliograafiline haruldus. Kohati näpuvead. Raskendatud käsitus sõnade esitusviisi tõttu.
Šuvčane 1991, 1993, 1999	See vestmik pakub mõningaid uudissõnu. Viimasest vestmikust olemas elektrooniline versioon.	Kasutab varasemaid allikaid. Sõnavara kattub peaaegu täielikult varasemate allikatega. Vead. Raskendatud käsitus sõnade esitusviisi tõttu.
LVS 1981b	LVS ja selle lõpus paiknev liivikeelsete sõnade register on	Sõnade loend.

	väärtuslik teos nii TLKS-i kui LKA loomise seisukohalt. Tänu asjaolule, et suur osa vanasõnu on saadud käsikirjalistest allikatest ja pole varem sõnavara kogumise eesmärgil töödeldud, lubab selle teose kasutamine leida TLKS-i täiendamiseks uusi sõnu. Samuti võib vanasõnades leida uusi liivikeelsete sõnade tähendusi ja fraseologisme.	
Winkler 1999	Raamat lihtsustab vanemate liivi keele materjalide ja varasemal ajal fikseeritud sõnavara lülitamist TLKS-i. See võib pakkuda uut sõnavara nii otseselt kui ka LKA kaudu.	Materjalide kaasamisel peab lahendama probleemi vanemate allikate kirjaviisi ja esitlusega.
Sivers 1971b	Siversi uurimus pakub otseselt terve rea Kettuneni sõnaraamatu jaoks tundmaituid liivi keele sõnu ja tähendusi.	Kirjakeelest erinev kirjaviis. Osaliselt tehtud varasemate sõnavaraallikate põhjal.
Boiko 2000	TLKS-i jaoks on õpiku tagaosas olev sõnaderegister peamiselt huvitav paljude kaasaegsete uudissõnadega, nt <i>silpink</i> 'sülekoer' <i>T-seřk</i> 'T-särk', <i>jeikrēm</i> 'jäätis' jms. Õpikust ja selle taga olevast sõnastikust on olemas elektrooniline versioon.	Muutesõnade tüüpide määratlus on ebausaldatav.
Toode, Borga 1996	Tänu vestmiku kõnekeelsusele ja autentsusele võib sellest leida ka mõningaid sõnu sõnavara ja sõnade tähenduste täiendamiseks.	Vead liivikeelsetes tekstides. Sõnad pole esitatud loendis.
Pärtel 1966	Kasutatav peajasjalikult lisamaterjalina, samuti märksõnade tähenduste kontrollimise eesmärgil.	Kirjakeelest erinev kirjaviis.
Sīle 1997/1998	Kettuneni sõnaraamatu tõlked võivad olla huvitavaks võrdlusmaterjaliks.	Kettuneni sõnaraamatu tõlkefragmendid.
Lindeberg 1966	Võib aidata sõnade kontrollimisel ja tähenduste täpsustamisel ning pakkuda mõningaid uusi märksõnu.	Kirjakeelest erinev kirjaviis. Kasutamisel siiski vajab täiendavat kontrolli.
Damberg, Karma 1980	Kirjakeelne. Hea võrdlusvahend kirjakeelde translitereerimisel.	Loend. Esitatud materjal on kaasatud Kettuneni sõnaraamatusse.
Turm 1967	Töö esitab uusi sõnu ja taimenimetusi. Selles esitatud materjal vajab vaid minimaalset kontrollimist, kuna põhiline töö on juba tehtud diplomitöö valmimise ajal.	Kirjakeelest erinev kirjaviis.
Rätsep 1959	Esitab uusi liivi sõnade tähendusi. Samas on see ka heaks abimaterjaliks liivi kõnekeele õppimisel ja liivi kirjakeele rikastamisel. Sobib ka LKA-le.	Ei esita otseselt uusi märksõnu. Kirjakeelest erinev kirjaviis.
Kaal 1967	Töö võib otseselt täiendada	Kirjakeelest erinev kirjaviis.

	sõnavara. Samuti pakub see huvi sõnade tähenduste väljaselgitamise ning sõnavara kontrollimise aspektist.	
Laur 1984	Saab kasutada abimaterjalina sõnade tähenduste ja kasutamise väljaselgitamiseks.	Töö kasutamine veidi raskendatud eeskätt sõnade esitamisviisi tõttu. Kirjakeelest erinev kirjaviis. Tehtud Kettuneni sõnaraamatu põhjal.
Tamkõrv 1967	Kasutatav võrdlusmaterjalina sõnade esinemise ja tähenduste kontrollimiseks.	Kirjakeelest erinev kirjaviis. Tehtud Kettuneni sõnaraamatu põhjal.
Ollisaar 1957		Kirjakeelest erinev kirjaviis. Tehtud Kettuneni sõnaraamatu põhjal.

3.3.Lõpetuseks

Selle töö eesmärgiks oli anda ülevaade olemasolevatest liivi sõnavaraallikatest. Ühtlasi püüdsin silme ees hoida kõige hüpoteetilisemat, kuid samas ka kõige ihaldatumat eesmärki, millest lähtusin käesoleva töö kirjutamisel.

See eesmärk – Täielik liivi keele sõnaraamat – on idee. Kuid ideena on see ühtlasi ka teostatav. On ju alati kõige olulisem teada, kust saada ehitusmaterjale hoone ehitamiseks. Ja ma usun siiralt, et käesolev töö on just selliseks materjaliks.

Ehkki me veel ei tea, milliseks Täielik liivi keele sõnaraamat kujuneb, tuleb see kirjakeelne või kasutatakse selles kirjakeele ortograafia kõrval ka originaalis esinevat kirjutusviisi jms, peaks igal inimesel, kes hakkab homme või viiekümne aasta pärast millegi sellisega tegelema, olema pärast käesoleva tööga tutvumist kergem teha valikuid ja võtta vastu otsuseid. Omalt poolt lisan vaid seda, et ma ise tahaksin seda TLKS-i näha :))))

4. Lühendid

ČDG Čače, Damberg, Grīva 1964

DSK Dambergi sedelite kogu

EKMA Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiiv

LKA Liivi keele arhiiv (vt 1.1.2.)

lvI Kuramaa murderühma ida murre

lvLi Kuramaa murderühma lääne murde Īra alamurre

lvKur Kuramaa murderühm

lvLä Kuramaa murderühma lääne murre

lvSal Liivimaa murderühma Salatsi murderühm

lvSr Kuramaa murderühma ida murre, Sīkrõg

LW Lauri Kettunen "Livisches Wörterbuch"

OLSK Oskar Looritsa sedelkartoteek

TLKS Täielik liivi keele sõnaraamat

5. Kasutatud kirjandus

- Aben, Karl 1967:** Eesti – läti sõnaraamat. Redigeerinud D. Plakidis. "Liesma". Rīga
- Boiko, Kersti, 1998:** Liivlased ja liivi keel. – Kaheksa keelt. Kaheksa rahvast. Tallinn, lk 5-15
- Boiko, Kersti, 2000:** Līvõ kēļ. Piški optõbrõntõz / Lībiešu valoda. Mazā mācību grāmata. Rīga
- ČDG= Čače, Ints, Pētõr Damberg, Hilda Grīva 1964:** Esperantisto en Latvio ce livoj – Esperantist Letmāl līvlist jūsõ. Käsikiri. Riia
- Damberg, Pētõr 1935:** Lugdõbrãntõz skūol ja kuod pierãst. Sūomõ Skūollist ja Suomalaisuuden liitto. Helsinki.
- Damberg, Pētõr, 1978:** Liivi keelekorraldusest / Līvõ kīel kõrdõlpanmi. Emakeele Seltsi Aastaraamat 23 1977. Tallinn, 1978. Lk 71-92
- Damberg, Pētõr, Tõnu Karma, sast. 1980:** Lībiešu tautasdziesmas. Rīga
- Damberg, Pētõr 1995:** Līvõ kīel kõrdõlpanmi. Ōvã. Līvõ Kultūr Sidãm. Rīgõ. Lk 4-15
- Damberg, Pētõr 1978.-1986.** Dambergi sedelite kogu=DSK
- Ernštreit, Valt 1995a:** Lībiešu-latviešu valodas vãrdnīca.. Līvõ Kultūr Sidãm. Rīgõ
- Ernštreit, Valt 1995b:** Līvõkīel-letkīel sõnãrõntõz. Līvõ Kultūr Sidãm. Rīgõ
- Ernštreit, Valt 1998a:** Līvõkīel-ēstikīel, līvõkīel-letkīel ja līvõkīel-sūomõkīel sõnãrõntõz – Liivi-eesti, liivi-lãti ja liivi-soome sõnaraamat. Bakalaureusetõõ käsikiri.
- Ernštreit, Valt 1998b:** Koost. Ma akūb sīnda vizzõ, tūrska! Līvõ lūolkub. Es viltīgãks par tevi, menca! Lībiešu dzejas izlase. Līvõ Kultūr Sidãm. Rīgõ.
- Ernštreit, Valt 1999a:** Līvõkīel-letkīel ja letkīel-līvõkīel sõnãrõntõz / Lībiešu-latviešu, latviešu-lībiešu vãrdnīca. Līvõ Kultūr Sidãm. Rīga.
- Ernštreit, Valt 1999b:** Liivi murded ja kirjakeele normid. Ōdagumeresoome veeremaaq. Võro. Võru Instituudi Toimõtisõq 6
- Hint, Mati 1987:** Pētõr Damberg: 9.III 1909 – 25.IV.1987. Keel ja Kirjandus. Nr. 8. Lk. 507-508.
- Kaal, Eha 1967:** Ehitusalast sõnavara liivi keeles. Diplomitõõ. Tartu
- Karma, Tõnu 1981:** Pētõr Damberg 70. Emakeele Seltsi Aastaraamat 25. 1979. – Tallinn. 1981.-25.- Lk 128-133.

- Kettunen, Lauri 1925:** Untersuchung über die livische Sprache I. Phonetische Einführung, Sprachproben. Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis B VIII₃. Ülikooli toimetised. Tartu
- Kettunen, Lauri 1930:** Kertomus matkasta Viroon ja liiviläisten maalle v. 1928. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja. 44₄. Helsinki. lk. 33-36
- Kettunen, Lauri 1932a:** Kertomus matkastani liiviläisten maalle v. 1929. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja. 45₇. Helsinki. lk. 50-51
- Kettunen, Lauri 1932b:** Kertomus matkastani liiviläisten maalle v. 1931. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja. 45₇. Helsinki. lk. 58-61
- Kettunen, Lauri 1933:** Kertomus matkastani liiviläisten maalle v. 1932. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja. 46₄. Helsinki. lk. 1-2
- Kettunen, Lauri 1934:** Kertomus matkastani liiviläisten maalle v. 1933. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja. 47₆. Helsinki. lk. 63-65
- Kettunen, Lauri 1938:** Livisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung. Helsinki. Suomalais-ugrilainen Seura. Lexica Societatis Fenno-Ugricae V
- Kettunen, Lauri 1947:** Hauptzüge der Livischen Laut und Formgeschichte. Vevöllständigter Sonderabdruck aus der grammatischer Einleitung des livischen Wörterbuches von Lauri Kettunen. Helsinki. Suomalais-ugrilainen Seura.
- Laakso, Johanna 1988:** Rückläufiges Wörterbuch des Livischen. Anhand des livischen Wörterbuches herausgegeben von Johanna Laakso. Helsinki. Lexica Societatis Fenno-Ugricae V, 2.
- Laur, Anne 1984:** Naiste töödega seotud sõnavara liivi keeles. Diplomitöö. Tartu.
- Lindeberg, Astrid 1966.** Toitlustusalast sõnavara liivi keeles. Diplomitöö. Tartu.
- Livli 1931-1939:** ajakiri. Jelgava, Irē
- Loorits Oskar, 1921-1933 sedelkartoteek.** Eesti Kirjandusmuuseumi arhiiv.
- Loorits, Oskar 1936:** Volkslieder der Liven. Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused XXVIII. Tartu.
- Loorits, Oskar 1938:** Liivi rahva mälestuseks. Reisivested ja ülevaated. Kirjastus OÜ Loodus. Tartu, Tallinn.
- LVS 1981a:** Liivi Vanasõnad eesti, vadja ja läti vastetega I. Koost. Vaina Mälk. Tallinn. Kirjastus "Eesti Raamat"
- LVS 1981b:** Koost. Liivi Vanasõnad eesti, vadja ja läti vastetega II. Koost. Vaina Mälk. Tallinn. Kirjastus "Eesti Raamat"

- Mägiste, Julius 1964:** Liiviläisiä tekstejä. Helsinki. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 276, Helsinki.
- Ollisaar, Martin 1957:** Muusikariistu, tantse, mänge ja laste mänguvasju väljendav sõnavara liivi keeles, Kursusetöö. Tartu
- Pakarinen, Elvi 1932:** Kertomus matkastani Liiviin ja Viroon v.1929. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikauskirja 457. Helsinki. lk 52-54
- Pärtel, Reet 1966:** Loodusalast sõnavara liivi keeles. Diplomitöö Tartu.
- Rätsep, Huno 1959:** Liivi fraseoloogia. Emakeele Seltsi aastaraamat, 1959. Tallinn. Lk 226-242.
- Setälä, Eemil Nestor 1953:** Näytteitä liivin kielestä / kerännyt E.N. Setälä; suomentanut ja julkaissut Väinö Kyrölä. Suomalais-Ugrilainen Seura. Helsinki. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 106
- Setälä, Eemil Nestor 1888:** Eemil Nestor Setälä sõnade kartoteek. Soome Riiklik Arhiiv. Helsinki.
- Šte, Zoja 1997/1998:** Izvilkumi no Lauri Kettunena vārdnīcas. Līvli. Rīga
- Sivers, Fanny de 1971a:** Die lettischen präfixe des livischen Verbs. Les prefixes lettons du verbe live. Paris
- Sivers, Fanny de 1971b:** Die lettischen präfixe des livischen Verbs. Les prefixes lettons du verbe live. Wörterverzeichnis. Vocabulaire. Paris
- Sjögren, Johann Andreas 1861a:** Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben. Im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften bearbeitet und mit einer historisch-etnographischen Einleitung versehen von Ferdinand Joh. Wiedemann. St. Petersburg.
- Sjögren, Johann Andreas 1861b:** Joh. Andreas Sjögren's Livisch-deutsches und deutsch-livisches Wörterbuch. Im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften bearbeitet von Ferdinand Joh. Wiedemann. St. Petersburg.
- Skuja, Harijs 1982:** Līvõ lūol antolõgij. Lībiešu dzejas antolõgija. Rīga. Käsikiri
- Suhonen, Seppo 1973:** Die jungen lettischen Lehnwörter im Livischen. Helsinki. Suomalais Ugrilaisen Seuran Toimituksia 154.
- SUS 1930:** Suomalais-ugrilaisen seuran vuosikertomus. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikauskirja 44. Helsinki
- SUS 1934:** Suomalais-ugrilaisen seuran vuosikertomus. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikauskirja. 47₆ Helsinki

- Šuvcāne, Valda, Elfrīda Žagare 1991:** Latviešu – lībiešu sarunvārdnīca. Letkīel – līvōkīel rōksōnārāntōz. Zvaigzne. Rīga.
- Šuvcāne, Valda, Ieva Ernštreite 1993:** Latviešu – lībiešu – angļu sarunvārdnīca. Letkīel – līvōkīel – engliškīel rōksōnārāntōz. Latvian-Livonian-English Phrase Book. Riia. Kāsikiri.
- Šuvcāne, Valda, Ieva Ernštreite 1999:** Latviešu – lībiešu – angļu sarunvārdnīca. Letkīel – līvōkīel – engliškīel rōksōnārāntōz. Latvian-Livonian-English Phrase Book. Līvōd it. Rīga.
- Tamkōrv, Eva 1967:** Tarbealast sōnavara liivi keeles. Diplomitōō. Tartu.
- Toode Ūlle, Triinu Borga 1996:** Väike liivi – eesti – soome vestmik. Seminaritōō. Tartu
- Turm, Inge 1967:** Taimenimetusi liivi keeles. Diplomitōō. Tartu.
- ŪT 1938:** Ūž testament. Helsinki
- Winkler, Eberhard, 1996:** Salis-livische Sprachmaterialen herausgegeben von Eberhard Winkler. München. Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München. Serie C: Miscellanea. Band 21
- Winkler, Eberhard, 1999:** Ältere-livische Sprachmaterialen herausgegeben von Eberhard Winkler. München. Veröffentlichungen des Finnisch-Ugrischen Seminars an der Universität München. Serie C: Miscellanea. Band 22
- Wiedemann Ferdinand Johann 1873:** Обзор прежней жизни и нынешнего состояния ЛИВОВ, Ст.-Петербург.
- Viitso, Tiit-Rein 1996:** Ferdinand Johann Wiedemann ja 135-aastane liivi grammatika. Fenno-Ugristica 19. Tartu.
- Viitso, Tiit-Rein 1999:** Keskliivi. Ōdagumeresooe veeremaaq. Võro. Võru Instituudi Toimōtisōq 6
- Vääri Eduard, 1974:** Algupärased tuletussufiksīd liivi keeles. Doktorivāitekiri. Tartu

6. Resümee

Analysis of Glossaries of the Livonian Language and a Livonian-Latvian and Latvian-Livonian Dictionary Summary

The aim of the work is to view and evaluate all the existing sources of the vocabulary of the Livonian language, their strengths and weaknesses and the opportunities provided by them for compilation of new dictionaries of the Livonian language.

Various works have been written about the vocabulary of Livonian: vocabulary research, dictionaries, conversation books, vocabulary lists and etymologies. This thesis analyses 31 sources of the Livonian vocabulary: 7 dictionaries, 3 glossaries, 5 conversation books, 3 word lists added to text collections and 13 vocabulary research works. 16 of these sources have been printed and 15 are manuscripts. The bulk of the manuscripts, 12 sources, are located in Estonia, 3 sources are in Latvia and only 1 source is in Finland.

Many of these sources are connected to one another. The most important source of Livonian vocabulary is Lauri Kettunen's dictionary. On the one hand, it contains previously compiled sources of vocabulary and on the other hand, it has been a basis for creation of many sources of vocabulary itself. After publication of the Kettunen's vocabulary, almost all authors of other sources of the Livonian vocabulary have consulted this dictionary. To a certain extent, other sources have been used as well, but only on rare occasions.

The works prepared on the basis of the material collected by authors themselves are quite interesting. Obviously, these works include all earlier sources of Livonian vocabulary up to the Kettunen's dictionary as well as word lists and conversation books (due to their nature), but also two vocabulary research works, a collection by Damberg and one by Čače, Damberg, Griva 1964.

In connection with the death of many native speakers of Livonian and concurrent publication of extensive written materials about the Livonian language in last decades a certain phase in the history and development of Livonian can be considered as finished. In reality, active word generation in Livonian has stopped and the share of new materials written in Livonian is almost zero.

Thus, there is a unique opportunity for preparation of a so-called ideal source of vocabulary of Livonian, which would gather all words found in Livonian and recorded on various data carrying media. Although compilation of such a source, i.e. the Complete Dictionary of Livonian (CDL) is hypothetical as yet, it is, however, a relatively realistic and easy task, because there is sufficient information available for that purpose.

Such a source of vocabulary would have a high practical and scientific value and it would be useful for the learners and translators of Livonian as well as linguists of different topics. This thesis could be a good starting point for preparation of such a dictionary.

The second part of the thesis contains a Livonian-Latvian dictionary published in Riga in 1999 (*Līvõkīel-letkīel and letkīel-līvõkīel sõnārõntõz / Lībiešu-latviešu, latviešu-lībiešu vārdnīca* - Ernštreit 1999b). The main aim of the given dictionary was to ensure its compatibility with the contemporary orthography, which would allow for using it as an orthological dictionary and provide headwords with additional defectives, which would make it possible to use the dictionary better for study purposes.